

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

SA'D B. MUÂZ'IN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR

Hazırlayan

Nurullah DANIŞ

KONYA-2010

Sa'd b. Muaz'ın Life and Personality

SUMMARY

City of the Prophet in Medina city, the son of EVS Abdüleşhel descendant of the tribe came to the world in 590 years. The Sa'd b. Abu Amr Info Muaz, Mus'ab b. Umair has been through the Muslims. He created the Muslims in history that changed the flow of Islamic life and a very important role in the spread of Islam as a hâdisedir. It's quick entry into Medina, Islam's contribution is enormous. Despite the short life had taken a very valuable task, Rasûlü'nün He always has to be near, and efforts to protect him. His words of encouragement for Badr Harbi'ndeki Rasûlü'ne submission to Allah and to show the size is important. Battle of Uhud, the Prophet of the war, even in the most intense moments Rasûlü'nü Sa'd Allah does not leave you alone, are always around to protect him, has been busy. Sacrifice in the trenches during the war have taken the injured arm with blood, while "God, Benu Kureyza \ 's done before I take my life!" With the words Hz. His devotion to the Prophet and the case has exposed once again. Vefâtiyla Throne to blink, angels funeral attended that lament for those who like to look at to his mother for her lament in the allowed, in paradise one handkerchief, even the world's most valuable dress comparison can not be done so valuable that it sahâbiye Hz. Many were the prophets in prayer.

ÖZET

Peygamber şehri Medine’de Evs kabilesinin Abdüleşhel oğullarının neslinden 590 yılında dünyaya geldi. Künyesi Ebû Amr olan Sa’d b. Muâz, Mus’ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman olmuştur. O’nun müslüman oluşu, tarihte İslâmî hayatın akışını değiştiren ve müslümanlığın yayılmasında çok mühim rolü olan bir hâdisedir. Medine’nin hızla İslama girmesinde O’nun katkısı çok büyüktür. Kısacık hayatına rağmen çok değerli vazifeler almış, Allah Rasûlü’nün daima yanında olmaya ve O’nu korumaya gayret göstermiştir. Bedir Harbi’ndeki cesaret dolu sözleri O’nun Allah’a ve Rasûlü’ne teslimiyetinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Uhud Savaşında, savaşın en şiddetli anlarında bile Hz Sa’d Allah Rasûlü’nü yalnız bırakmamış, daima çevresinde O’nu korumakla meşgul olmuştur. Hendek Savaşı’ndaki fedakârlığı sırasında almış olduğu yara ile kolu kanarken, "Allah’ım, Benû Kureyza'nın işi bitmeden benim canımı alma!" sözleri ile Hz. Peygamber’e ve davasına bağlılığını bir defa daha ortaya koymuştur. Vefâtıyla Arş’ın titrediği, meleklerin cenazesine iştirak ettiği, ağıt yakanlara hoş gözle bakılmazken annesine kendisi için ağıt yakmasında izin verildiği, cennetteki bir tek mendilinin bile dünyadaki en değerli elbiseye kıyas yapılamayacak kadar değerli olan bu sahâbiye Hz. Peygamber birçok duada bulunmuştur.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	3
ÖNSÖZ	4
GİRİŞ	6
1-Araştırmanın Kaynakları	6
2-İslâm Öncesi Dönemde Sa'd b. Muâz	8
2.1. Doğumu, Nesebi ve Ailesi	8
2.2. Evliliği ve Çocukları	10
2.3. Medine'de Toplum İçindeki Yeri	10

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAD B. MUÂZ

1. İslâmiyeti Kabulü.....	14
2. Yaptığı Görevler	19
3. Hz. Peygamber ile Münasebetleri.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

VEFÂTI VE ŞAHSİYETİ

1.Vefâtı	43
2. Şahsiyeti.....	48
2.1. Fizikî özellikleri	48
2.2. Ahlâkî özellikleri	49
2.3. İlmî özellikleri.....	52
2.4. Diğer Özellikleri	54
2.4.1. Kahramanlığı.....	54
2.4.2. Adâleti.....	55
2.4.3. Hakemliği.....	55

2.5. Hz. Peygamber'in Sa'd b. Muâz Hakkındaki Sözleri.....	56
SONUÇ	59
BİBLİYOGRAFYA	62

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühü
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
h.	: Hicrî
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
m.	: Miladî
mad.	: Madde
r.a	: Radıyallahu anhü
s.a.s.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
S	: Sayı
s.	: Sayfa
ŞİA.	: Şâmil İslâm Ansiklopedisi
thk.	:Tahkik
thr.	:Tahriç
trc.	:Tercüme
tsz.	:Tarihsiz
vdg.	:Ve diğerleri
yy.	:Yüzyıl

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber'in oluşturmuş olduğu toplum ve o toplumun üyelerinin bilinmesi Asr-ı Saadet dönemini anlamamıza ve o dönemi az da olsa yaşamamıza vesile olacaktır. Çünkü Asr'ı Saadet Hız. Peygamber ve O'nun yetiştirmiş olduğu güzide ashabının İslam Tarihindeki altın çağıdır. Hız. Peygamber içki içilen, kadınların pazarlarda köle olarak satıldığı, kumarın had safhada olduğu, akraba bağlarının gözetilmediği, yetim ve öksüzlerin itilip kakıldığı, fakirlerin daha da fakir hale getirildiği, kan davalarının alabildiğine yaygın olduğu bir toplumu adeta tümüyle değiştirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye'ye uygun bir hayat sürme tüm müslümanların temel gayesidir. Bu gayeyi gerçekleştirmek için hem Rasûlüllah'ın hayatı hem de onun güzide ashabının hayatı tam anlamıyla bilinmelidir. Hız. Peygamberin "Onlar birer yıldız gibidir. Kim onlardan birine tutunursa yolunu kaybetmez."¹ Hadis-i Şerifi sahabenin biz müslümanlar için adeta birer yol gösterici olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışmamızda Ensar'ın önde gelenlerinden Evs kabilesinden olan Sa'd b. Muâz'ın hayatı incelenmeye çalışıldı. Akabe Biatlarından itibaren Medine'ye hicret sonrasında da Evs kabilesinin reisi sıfatıyla Hız. Peygamber'in yanında yer alan ve birçok hizmetlerde görev alan Sa'd b. Muâz'ın hayatının kısa olmasına rağmen gerek savaşlardaki cesareti gerekse Benû Kureyza Yahûdileri hakkında vermiş olduğu hüküm itibariyle İslâm Tarihinde önemli bir yeri vardır.

"*Sa'd b. Muâz'ın Hayatı ve Şahsiyeti*" adını alan bu çalışmamız, İslam Öncesi Dönem, Hız. Peygamber Dönemi ve Vefâtı-Şahsiyeti olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Tez çalışmamızın giriş bölümünde Sa'd b. Muâz'ın doğumu, nesebi ve ailesi hakkında İslam tarihinin ana kaynakları ışığında bilgiler verilmeye çalışıldı. Ailesi ve çocukları hakkında her ne kadar detaylı bilgiler bulunmasa da mevcut bilgiler ışığında konu anlatılmaya çalışıldı. Çalışmada Sa'd b.

¹ Heysemî, Nureddin Ali b. Ebû Bekir, Mecmeu'z Zevâid, Beyrut, 1986, VII, 223; Münâvî, Muhammed Abdurraûf, Feyzü'l Kadîr, Mısır, 1938, IV, 76; Şâmi, Muhammed b. Yusûf, Sübülü'l Hüdâ ve'r-Reşâd, thk. Mustafa Abdülvâhid, Kahire, 1993, XI, 448.

Muâz'ın müslüman olmadan evvelki yaşamı hakkında kısa da olsa bilgiler verildi. Daha sonra Hz Sa'd'ın Rasûlüllah dönemindeki hayatı şekillendirilmeye çalışıldı.

Birinci bölümde Hz Sa'd'ın İslamiyeti kabulü, katıldığı savaşlar ve yaptığı görevler ele alındı.

İkinci bölümde ise şahsiyeti ve vefâtı, kaynaklarımızın verdiği bilgiler ışığında incelenmeye çalışıldı. Bunun yanı sıra onun ahlâkî güzelliğine de değinilmiş, müslüman olmadan önceki ve sonraki ahlâkî özelliği üzerinde durulmuştur.

Sa'd b. Muâz'ın hayatının incelenmesinin nedeni; kendisinin İslamiyeti kabulü ile birlikte birçok kişinin İslamla müşerref olması, Medine'de yaşayan iki büyük kabileden biri olan Evs kabilesinin lideri olması, İslam Tarihinin belki de eleştirilere tabi tutulmak istendiği Benû Kureyza hakkındaki verdiği hüküm ve ayrıca Hz. Peygamber'in Sa'd b. Muâz hakkında söylemiş olduğu birçok sözleridir.

Gerek konumuzun seçilmesinde gerekse hazırlanmasında her türlü fedakârlığıyla yanımda olan ve bu çalışmamızın oluşmasında danışman olarak bana yön veren Pof. Dr. Mehmet Ali KAPAR'a, görüş ve tavsiyelerinden istifade ettiğim Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalındaki tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Nurullah DANIŞ

Nisan- 2010

KONYA

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Sa'd b. Muâz'ın hayatı, faaliyetleri ve şahsiyeti ile ilgili konuları araştırırken Temel İslam Tarihi kaynaklarından, tabakât ve rical kitaplarından ve çağdaş yazarların kaleme aldığı eserlerden istifade edilmiştir. Bu kaynaklar taranırken konuyla ilgili bilgiler titizlikle irdelenmiştir. Araştırma esnasında bir konu ile ilgili olan farklı rivayetler varsa bunlar belirtilmiştir.

Sa'd b. Muâz'ın İslamiyeti seçtikten sonra katılmış olduğu savaşlar ve yaptığı hizmetler hakkında ayrıntılı bilgiler siyer ve Meğazi kitaplarında bulundu. Vâkıdî'nin (v.207/522) "*Kitâbü'l-Meğâzi'si*," İbn Hişâm'ın (v.213/822) "*es-Siretü'n-Nebeviyye'si*" bunlar arasındadır.

Sa'd b. Muâz'ın hayatını, şahsiyetini ve kişilerle olan ilişkilerini öğrenmek için tabakât kitaplarına müracaat edildi. İbn Sa'd'ın (v.230/844) "*et-Tabakâtü'l-Kübra'sı*," İbn Abdilber'in (v.463/1071) "*el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb'ı*," İbnü'l-Esîr'in (v.630/1232) "*Üsdü'l-Ğâbe'si*," Zehebî'nin (v.748/1374) "*Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'sı*," İbn Hacer'in (v.852/1448) "*el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe'si*" konuyla ilgili başvurulmuş eserlerdendir.

Çalışma konumuzla ilgili genel tarih kitaplarına da başvuruldu. Sa'd b. Muâz'ın müslüman olmadan önceki hayatı, Bedir, Uhud, Hendek savaşlarındaki fonksiyonu incelenirken bu kaynaklardan istifade edildi. Özellikle İslamiyetten önceki yaşantısındaki Evs kabilesi içerisindeki konumu ile ilgili bilgiler için İbnü'l-Esîr'in (v.630/1232) "*el-Kâmil fi't-Tarih*" adlı eserine, Zehebî'nin (v.748/1374) "*Tarihu'l-İslam*" adlı eserine ve İbn Kesîr'in (v.774/1372) "*el-Bidâye ve'n-Nihâye*" adlı eserlerine müracaat edildi.

Sahabelerin hayatları incelenirken hiç şüphesiz ki başvurulması gereken kaynaklar hadis kitaplarıdır. Hz Peygamber'in hadislerinde Sa'd b. Muâz'ın savaşlarda gösterdiği mücadele ve şahsiyeti ile ilgili diğer bilgilere ulaşıldı. Bu bilgiler elbette ki siyer kitaplarındaki bilgileri tasdik eden ve tamamlayıcı nitelikte olan bilgilerdir. Bu kitapların başlıcaları şunlardır: İbn Hanbel (v.241/855) "*el-*

Müsned”, Buhari (v.256/870) “*Sahihu’l-Buhârî*”, Müslim (v.261/874) “*Sahihu Müslim*”, Ebu Davud (v.275/888) “*Sünenü Ebû Davud*”, İbn Mace (v.275/888) “*es-Sünen*”, Tirmîzî (v.279/892) “*Sünenü Tirmîzî*”.

Çalışmamızda bazı tefsir kaynaklarına da başvuruldu. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır “*Hak Dini Kur’an Dili*”, Muhammed Ali es-Sabuni “*Safvetü’t-Tefâsîr*” bunlar arasındadır.

Çalışmamızda önemli olayların meydana geldiği yer isimleri geçmektedir. Bu noktada buraları daha detaylı olarak tanıyabilmek için Yâkût el-Hamevî’nin (v.626/1228) “*Mû’cemü’l-Büldân*” adlı eserinden yararlanıldı.

Netice itibariyle Sa’d b. Muâz’ın hayatını incelerken, temel kaynaklar ve son dönemde yazılmış olan araştırmalardan ulaşabildiğimiz kadarına başvurmaya gayret ettik.

2.İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE SA'D B. MUÂZ

2.1.Doğumu, Nesebi ve Ailesi

Sa'd b. Muâz, o günkü adıyla Yesrib, daha sonra da Hz. Peygamber'in teşrifıyla Medine olan Peygamber şehrinde, Evs kabilesinin Abdüleşhel oğullarının neslinden 590 yılında dünyaya geldi. Künyesi Ebû Amr'dı.

Evs kabilesinin Abdüleşheloğulları kolundan olan Sa'd b. Muâz'ın tam olarak ismi Sa'd b. Muâz b. Numan b. İmruü'l-Kays b. Zeyd b. Abdüleşhel b. Cü'şem –el Hâris b. Hazrec b.en-Nübeyt'dir.²

Zehebî'nin "*Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*" isimli eserinde ise İbn Numan b. İmru'ül Kays b. Zeyd b. Abdüleşhel olarak bizlere verilmektedir.³

Araplarda bir kişinin künye alabilmesi için erkek çocuğunun olması gerektiği bilinmektedir. Bundan dolayı Sa'd b. Muâz'ın künyesi oğullarından birinin ismi Amr olduğu için Ebû Amr olarak İslam tarihi kitaplarımızda yer almaktadır.⁴

Sa'd b. Muâz'ın Abdullah ve Amr isimlerinde iki oğlu bulunmaktadır. Oğlu Amr'ın ise dokuz çocuğu vardır. Akabe biatlerinde ilk müslüman olanlardan biri olan Esa'd b. Zürâre ile Sa'd b. Muâz hala çocuklarıdır.⁵ Annesi sahâbi bir kadın olan Hazrec kabilesinden Kebşe bint. Râfi el-Ensâriye'dir.⁶ İbn Habîb, "*el Muhabber*" isimli kitabında Hz Sad'ın annesinin adını Kebşe bint. Râfi b. Muâviye b. Ubeyd b. el Ebcerî olarak bizlere aktarmaktadır.⁷

Allah Rasûlü'nün Sa'd b. Muâz'ın mensub olduğu hem Ensâr hem de Abdüleşhel oğulları hakkında övücü hadisleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber Ensâr hakkında şöyle buyurmuştur: "Ensâr ki onları ancak mü'min olan sever ve yine

² İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, el- İstiâb fî Ma'rifeti'l- Ashâb, Kahire, tsz. II, 602; İbnü'l-Esir, İzzüddin b. Ebi'l Hasen Ali b. Muhammed, Üsdü'l-Ğâbe fî Marifeti's-Sahâbe, thk: Muhammed İbrahim el Benna, Kahire, 1973, II, 373.

³ ez- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, Siyeru A'lâmi'n- Nübelâ, thk: Şuayb el Arnavut, Beyrut,1985, I, 279.

⁴ İbn Abdilber, el- İstiâb, II, 602; Efendioğlu, Mehmet, "Sa'd b. Muâz", DİA, Ankara, 2002, XXXV, 375.

⁵ Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 279.

⁶ İbn Abdilber, el- İstiâb, II, 602; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, II, 373; Efendioğlu, Mehmet, "Sa'd b. Muâz", DİA, XXXV, 375.

⁷ İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed b. Habîb el Haşimî el Bağdâdî, el -Muhabber, Beyrut, tsz, s. 422.

onlara ancak münafık olan kimse buğz edip kin tutar. Her kim Ensar'ı severse Allah da onu sever, her kim de Ensâr'a buğz ederse, Allah da ona buğz eder".⁸

Başka bir hadislerinde ise "İmânın alâmeti Ensâr'a sevgi, münafıklığın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir"⁹ buyurmuştur.

Enes ibn Mâlik'den gelen bir başka rivayette ise O şöyle demiştir: Bir keresinde Ensâr'dan bir kadın, kendi çocuğu ile beraber Rasûlullah'a geldi ve onunla konuştu. Sonra Rasûlullah iki kere: "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, siz Ensâr cemâati bana insanların en sevimsilerisiniz"¹⁰ buyurdu. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber kendisini misafir olarak şehirlerine kabul eden, O'na dininde yardım eden bu insanları yüceltmıştır. İşte Sa'd b. Muâz da Ensarın Abdüleşhel oğulları koluna mensup bir sahabidir.

Abdüleşhel oğulları hakkında da Hz. Peygamber'in hadisleri bulunmaktadır. Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber ; "Ensâr yurtlarının hayırlısı Neccâr oğullarıdır. Sonra Abdüleşhel oğulları, sonra el-Hâris b. Hazrec oğulları, sonra Sâide oğulları'dır. Ve Ensâr yurtlarının hepsinde hayır vardır"¹¹ buyurdu. Sa'd b. Muâz'ın kavmi olan Abdüleşhel oğulları Hz. Peygamber'in dilinden ikinci sırada zikredilmiştir. Elbette ki bunda kabile olarak İslama girmelerinin ve Hz. Peygamber'e olan desteklerinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Cahiliye döneminde Evs ve Hazrec kabileleri arası şiddetli savaşlar yaşanmıştır. Bunlar Medine'de yaşayan iki büyük kabile idi. Aslında bu iki kabile Hârise b. Sa'lebe b. Amr b. Âmir b. Hârise b. İmruü'l-Kays b. Sa'lebe b. Mâzîn b. Abdullah b. Ezd b. Gavs b. Nabt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân Sebe isimli kişinin evlatlarıdır.¹²

Yine aynı şekilde bu iki kabileye ismini veren Evs ve Hazrec'in anneleri de Kâhil b. Uzre b. Sa'd kızı Kayle'dir. Annelerinden dolayı bu iki kabileye Kayle oğulları da denmektedir. İslam Tarihi rivayetlerine göre bu iki kabileden biri olan Hazrec daha önceleri Yemen'de yaşamaktaydı. Arim Selinden sonra V. yy'da Amr b. Müzeykiya b. Âmir önderliğinde Arabistan'ın kuzeyine göç ettiler. Daha sonraları

⁸ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 3.

⁹ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 3.

¹⁰ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 4.

¹¹ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 6.

¹² İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, el-Meârif, Beyrût, 1987, s.49.

Evs ile birlikte o zamanki adı Yesrib olan şehre yerleştiler. Hem Hazrec hem de Evs kabileleri putperest kabilelerdi. Taptıkları putları ise Menat'tı.¹³

Daha önceleri Yesrib şehrinde Yahûdiler vardı. Yahûdiler Medine'deki bu iki kardeş kabilenin arasına fitne sokarak onları birbirlerine düşman ettiler. Rivayetlere göre araları açıldıktan sonra başlayan düşmanlıkları tam 120 yıl devam etti. Hazrec ve Evs arasında birçok savaş meydana geldi. Bu savaşların en şiddetli ve en kanlısı Buâs Savaşı'dır.¹⁴

2.2.Evliliği ve Çocukları

Hz Sa'd b. Muâz Evs kabilesine mensub bir sahabîdir. Eşi hakkında kaynaklarımızda herhangi bir bilgi zikredilmezken zaman zaman Hz. Peygamber'i misafir olarak kabul ettikleri ve O'na ikramda buldukları kaynaklarımızda mevcuttur. Evliliği hakkında kaynaklarımızda bilgi bulunmamakla beraber soyunun Amr ve Abdullah isimli iki oğlu vasıtasıyla devam ettiği mevcuttur. Sa'd'ın soyundan gelenler arasında h.III. ve VII. yüzyıllarda Dımeşk bölgesinde yaşayanların olduğu bilinmektedir. Hekim, tabiat âlimi, düşünür ve şair İbn Süveydi (v.690/1291) bunlardan biridir.¹⁵

2.3.Medine'de Toplum İçindeki Yeri

Künyesi Ebû Amr olan Sa'd b. Muâz içinde neş'et ettiği Evs kabilesinin reisiydi. Hz. Peygamber'in yanında muhacirler içinde Ebû Bekir (r.a)'ın makamı ne ise, Ensar içinde de Hz. Sa'd'ın makamı o idi. Allah Rasûlü O'nu sever ve değer verirdi. Cenâb-ı Allah'ın kendisine verdiği doğruluk, ileri görüşlülük, yiğitlik ve her müslümanın üzerinde taşımakla şeref kazandığı üstün vasıflarla O, kendisine verilen bu dereceye lâyık idi. Kavmi O'nun sözüne itibar ederdi. Nitekim kavminin İslamiyeti kabul etmelerindeki en temel etken Hz. Sa'd'ın müslüman olması idi.

Sa'd b. Muâz İslamiyeti seçtikten sonra kabilesinin yanına dönünce kabilesi ile arasında şöyle bir konuşma geçer ki bu konuşma Sa'd b. Muâz'ın kavmi

¹³ İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, Beyrût, 1965, I, 665.

¹⁴ Kapar, M.Ali. "Hazrec", ŞİA, İstanbul, 2000, III, 232-233; Önkal, Ahmet, "Hazrec", DİA, İstanbul, 1998, XVII, 143-144.

¹⁵ İbn Abdilber, el- İstîâb, II, 602; Bayat, Ali Haydar, 'İbnü's-Süveydi', DİA, XXI, 213; Efendioğlu, Mehmet, "Sa'd b. Muâz", DİA, XXXV, 375.

nezdindeki konumu hakkında bizlere bilgi vermektedir. Sa'd onların yanına geldiğinde 'Ey Eşheloğulları! Siz beni nasıl tanıyorsunuz?' dedi. Onlar da 'Sen bizim efendimizsin. Fikir bakımından en üstünümüz, nefis bakımından da en temizimizsin' dediler. Bunun üzerine Sa'd 'Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne iman edinceye kadar sizin erkekleriniz ve kadınlarınızla konuşmak bana haram olsun.' dedi. Daha akşam olmadan önce Abdüleşhel yurdundaki bütün erkekler ve kadınlar Müslüman oldu.¹⁶ Hz. Sa'd b. Muâz, çevresi tarafından sevilen bir insandı. Hiçbir zaman onun sözünden çıkmazlardı.

Cahiliye Araplarında kabilecilik anlayışı had safhadaydı ve dostluklara önem verilirdi. Birisinin eman verdiği bir kişiye kimse zarar veremez ona dokunamazdı. Şayet o kişiye bir kötülük edilirse bu davranış eman verilen kişiye karşı yapılmış sayılır ve iş büyüyebilirdi. İşte Sa'd b. Muâz da İslamiyeti seçtikten sonra Kâbe'yi tavaf için Mekke'ye gitmiş ve eskiden beri aralarında dostluk bulunan Ümeyye b. Halef'e konuk olmuştu. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen bu olay, Abdullah b. Mesûd'dan gelen bir rivayetle şöyle anlatılır; "Sa'd b. Muâz ile Ümeyye b. Halef, eskiden beri tanışık ve dost idiler. Sa'd b. Muâz, Mekke'ye gidince, onun evinde misafir olur, Ümeyye b. Halef de Şam'a gidince, Medine'ye uğrar, Sa'd b. Muâz'ın evinde misafir olurdu.

Rasûlüllah Medine'ye geldikten sonra, Sa'd b. Muâz umre yapmak üzere Mekke'ye gitmiş, Ümeyye b. Halef'in evine inmişti. Sa'd b. Muâz, Ümeyye b. Halef'e: 'Benim için تنها bir zaman kollasan da, Beytullah'ı tavaf etsem' dedi. Ümeyye de: 'Günün ortalandığı, herkesin uykuya daldığı sırayı bekle' dedi. Sa'd b. Muâz, o vakitte gelip tavafa başladı. O sırada, Ebû Cehil çıkageldi. Ümeyye b. Halef'e: 'Şu yanında bulunan, Kâbe'yi tavaf eden kim?' diye sordu. Ümeyye b. Halef: 'Sa'd' dır' dedi. Sa'd b. Muâz da: 'Sa'd'ım ben! dedi. Ebû Cehil, Sa'd b. Muâz'a: 'Bak! Sen Kâbe'yi emniyet içinde tavaf ediyorsun. Halbuki, siz ortaya yeni bir din çıkarmış olan Muhammed'in ashabını barındırıyor, onlara yardım ediyorsunuz!'

¹⁶ İbn Hişâm, II, 79–80; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihü'l -Ümeme ve'l Mülûk*, thk: Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, Beyrût, tsz, II, 237; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 93.

Vallahi, Ebû Safvân'ın yanında olmasaydın, sen buradan evine sağ salim dönemezdin!' dedi. Sa'd b. Muâz, bağırarak: 'Eğer sen beni tavaftan men edersen, ben de vallahi sana daha ağırını yapar, senin Medine'deki Şam ticaret yolunu keserim!' dedi. Ümeyye b. Halef, Sa'd b. Muâz'ı tutarak: 'Ey Sa'd! Sen bu vadi halkının büyüğü olan Ebu'l-Hakem'e karşı bağıрма!' deyince, Sa'd b. Muâz kızdı ve: 'Ey Ümeyye! Sen de beni tutma, bırak! Vallahi, ben Allah'ın Rasûlü Muhammed (a.s.)'ı, seni öldüreceğini söylerken işittim!' dedi. Ümeyye b. Halef: 'Beni mi?' diye sordu. Sa'd b. Muâz: 'Evet! Seni!' dedi. Ümeyye b. Halef: 'Mekke'de mi?' diye sordu. Sa'd b. Muâz: 'Bilmiyorum' dedi. Bunun üzerine, Ümeyye b. Halef: 'Vallahi, Muhammed yalan söylemez' diyerek, büyük bir korku ve heyecan içinde ailesinin yanına döndü ve ona: 'Ey Ümmü Safvan! Bizim Medineli kardeşlik Sa'd bana ne söyledi, bilir misin?' dedi. Karısı: 'O sana ne söyledi?' diye sordu. Ümeyye: 'Muhammed'i, beni öldüreceğini haber verirken işittiğini söyledi. Kendisine, 'Mekke'de mi?' diye sordum. 'Bilmiyorum' cevabını verdi' dedi. Ümeyye b. Halef'in karısı: 'Vallahi Muhammed yalan söylemez!' deyince, Ümeyye: 'Ben de vallahi Mekke'den dışarı çıkmam' dedi.

Bedir'e çıkış gününde, Ebû Cehil halka 'Develerinize bininiz!' dediği zaman, Ümeyye b. Halef Mekke'den çıkmak, ayrılmak istemedi. Ebû Cehil geldi ve: 'Ey Ebû Safvân! Sen Mekke vadisinin eşrafındansın! Halk senin geri kaldığını görürse, onlar da seninle birlikte geri kalırlar. Sen, bir-iki gün olsun, sefere katıl!' diyerek kandırıcaya kadar, Ümeyye'nin yanından ayrılmadı. En sonunda, Ümeyye b. Halef Mekke'nin en iyi, en süratli devesini satın aldı. Karısının yanına gelip: 'Ey Ümmü Safvân! Beni sefere çabuk hazırla!' dedi. Karısı feryat ederek: 'Ey Ebû Safvân! Sana Medineli kardeşliğinin söylediğini unuttun mu?' dedi. Ümeyye b. Halef: 'Hayır, unutmadım. Onlarla birlikte bulunmayı ben de istemiyorum. Ancak azıcık bir müddet aralarında bulunacağım' dedi. Bedir harbine katıldı. Çok geçmeden de, Yüce Allah onu Rasûlüllah'ın eliyle öldürdü.¹⁷

Görüldüğü gibi Sa'd b. Muaz kavmi içerisinde son derece önemli bir konuma sahip olup sözünü karşısındaki kişiden esirgemeyen cesur bir kişiliği vardı. Söz ve davranışlardaki bütünlük kişiye yaşadığı toplumda bir değer kazandırır. Sahabe de

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut, tsz. I, 400; İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 258–259; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 203.

Hz Peygamber'den ne duydularsa onu aynen aktarmışlar, aktardıklarını da bizzat yaşama gayreti içinde olmuşlardır. Karşılarındaki düşman bile olsa aynı cesareti, kararlılığı ve doğruluğu muhafaza etmişlerdir. İşte bu da onları yaşanabilir bir çağ olan asrı saadet çağının eşsiz birer temsilcisi kılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SA'D B. MUÂZ

1.İslamiyeti Kabulü

İslamiyeti yaşama ve yaşatma gayesi bütün sahabenin temel hedefi olmuştur. Bir kişiyi dahi İslamın nuruyla aydınlatmak onlara göre dünyadaki her şeyden daha da önemliydi. İslamiyeti seçen sahabe bu dini yaymak uğruna nice eziyet ve çilelere maruz kalmış ama hiçbir zaman dinini yaşamaktan geri kalmamıştır. Gerekirse ailesini evinde bırakarak farklı yerlere İslamın nurunu götürmeye gayret etmişlerdir. İşte Sa'd b. Muâz da bu gayretle yola çıkanlardan biri olan Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla müslüman olmuştur. İslam Tarihi kaynaklarının hemen hemen hepsinde Sa'd b. Muâz'ın Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla müslüman olduğuna yer verilmektedir.

İbn Abdilber'in "*el- İstiâb fi Ma'rifeti'l- Ashâb*" adlı eserinde Sa'd 'ın Birinci Akabe Biatı ile İkinci Akabe Biatı arasında, Medine'de İslamiyeti seçtiği ve Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla müslüman olduğu bildirilmektedir.¹⁸

Mus'ab b. Umeyr Medine'de İslâm'ı öğretme faaliyetlerini sürdürmekte iken islamı seçenlerle birlikte zaman zaman onların evlerinde Kur'ân ayetlerini onlara öğretir ve dine yeni girecek olanlara yol gösterirdi. İslamla şereflenenlerden biri olan Es'ad b. Zürâre bir gün Mus'ab b. Umeyr'i yanına alarak Abdüleşhel oğullarıyla Zafer oğullarının evlerine doğru götürdü. Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Muâz'ın halasının oğlu idi. Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr, Zafer oğullarının bahçelerinden birisine girdiler.

Sa'd b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr, o zaman, Abdüleşhel oğulları kabilesinin seyyidleri, ulu kişileri olup, kavimlerinin dininde ve müşrik idiler. Bunlar Es'ad b.Zürâre'nin Mus'ab b. Umeyr'i oraya getirdiğini ve başına bazı kimselerin toplandığını işitince, Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr'a: Zayıflarımızın inançlarını bozmak için mahallemize gelmiş olan şu adamların yanına git de, kendilerini azarla ve mahallemize gelmekten men et! Bilirsin ki; Es'ad b. Zürâre benim akrabam olmasaydı, bu işi kendim yapmaya yeterdim! O halamın oğlu olduğu için, üzerine varmaya yol bulamadım!" dedi.

¹⁸ İbn Abdilber, el- İstiâb, II, 603.

Bunun üzerine, Üseyd b. Hudayr hemen kısa mızrağını alıp onlara doğru ilerledi. Es'ad b. Zürâre, onu görünce, Mus'ab b. Umeyr'e: "Şu yanına gelen, kavminin seyyidi, ulu kişisidir" dedi.

Mus'ab b. Umeyr: "Oturursa, kendisiyle konuşurum!" dedi. Üseyd b. Hudayr, sövüp sayarak, gelip tepelerine dikildi ve: "Sizi bize getiren nedir? Zayıflarımızın inançlarını mı bozacaksınız? ¹⁹ Sen şu yabancı, kovulmuş adamı, zayıflarımızın inançlarını bâtil ile bozmak ve onları ona davet etmek için mi getirdin?! Senin bundan sonra çevremizde bir daha birşey yaptığını görmeyeyim! Eğer hayatınız size gerekse, hemen yanımızdan ayrılın!" dedi.

Mus'ab b. Umeyr, ona: "Biraz oturup, söyleyeceklerimi dinlesen; beğenirsen kabul etsen, beğenmezsen, hoşuna gitmezse, dinlemekten yüz çevirsen olmaz mı?" dedi. Üseyd b. Hudayr: "Yerinde bir söz söyledin!" dedikten sonra, mızrağını yere saplayıp onlarla oturdu. Mus'ab b. Umeyr İslâmiyet üzerine bir konuşma yaptı ve ona Kur'ân-ı Kerîm okudu. Üseyd b. Hudayr Mus'ab b. Umeyr'in sözlerini ve Kur'ân-ı Kerîm'i dinlediği zaman, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Vallahi, o daha konuşmadan önce, kendisinin yüzünde İslâm'ın nurunun parlamadığını ve yumuşadığını anladık!" demişlerdir.

Üseyd b. Hudayr, Kur'ân-ı Kerîm hakkında: "Bu, ne kadar güzel, ne kadar yüce söz! Siz bu dine girmek istediğiniz zaman ne yaparsınız?" dedi. Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Gusledip temizlenirsin! Altı üstlü, elbiseni temizlersin! Sonra da şehadet getirirsin! Sonra namaz kılarırsın!" dediler. Üseyd b. Hudayr kalkıp gusletti. Elbiselerini temizledi ve şehadet getirdi. Sonra da, iki rekât namaz kıldı ve: "Gerimde bir adam var ki, o size tâbi olursa, kavminden hiçbir kimse ona muhalefet etmez, ondan geri kalmaz. O, Sa'd b. Muâz'dır! Ben şimdi onu size gönderirim!" dedi. Mızrağını alıp Sa'd b. Muâz'ın ve kavminin yanına döndü. Onlar, bir araya toplanmış, oturuyorlardı.

Üseyd b. Hudayr gelirken, Sa'd b. Muâz ona bakınca: "Allah'a yemin ederim ki; Üseyd, yanınızdan gidişinden başka bir yüzle geldi size!" dedi. Üseyd b. Hudayr

¹⁹ İbn Hişâm, II, 77–78; Taberî, Tarih, II, 236; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 438–439; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 97; İbn Seyyidinnas, Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzi ve's-Siyer, thk. Muhammed el-Îd el-Hatrâvî, Beyrût, 1992, I,159–160; İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 152.

toplantı yerinde durunca, Sa'd b. Muâz ona: "Ne yaptın?" diye sordu. Üseyd b. Hudayr: "O iki adamla konuştum. Vallahi, ben onlarda bir sakınca görmedim. Bununla birlikte, kendilerini nehiy ve men ettim. Onlar da, 'Biz senin istediğini yaparız!' dediler. Bana haber verildiğine göre; Harise oğulları, Es'ad b. Zürâre'yi senin halanın oğlu olduğunu bildikleri halde, sana verdikleri sözü bozup, hakaret için öldüreceklermiş!" dedi.

Sa'd b. Muâz, Hârise oğullarının adı anılınca, kızgın bir halde hemen kalkıp eline mızrağını aldı ve: "Vallahi, sende beni tatmin edecek bir şey göremedim!" dedikten sonra, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr'e doğru ilerledi. Es'ad b. Zürâre, Mus'ab b. Umeyr'e: "Ey Mus'ab! Vallahi, sana gerisindeki kavminin seyyidi, ulu kişisi geliyor ki, kendisi sana tâbi olursa, onlardan iki kişi bile sana muhalefet etmez!" dedi. Sa'd b. Muâz, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr'i sakın ve telaşsız görünce, Üseyd b. Hudayr'ın onların söyleyeceklerini kendisine dinletmek istediğini anladı. Sövüp sayarak, üzerlerine dikildi. Es'ad b. Zürâre'ye: "Ey Ebû Ümâme! Vallahi, seninle aramızda akrabalık olmasaydı, bu adamı benden kurtaramazdın! Siz bizim hoşlanmadığımız şeyi evlerimizin içine mi sokacaksınız?"²⁰ Sen şu yabancı, kovulmuş adamı evlerimize, zayıflarımızın inançlarını bâtil şeylerle bozmak ve onları ona davet etmek için mi getirdin? Sizin bundan sonra çevremizde bir daha birşey yaptığınızı görmeyeyim" diyerek çıktı.²¹ Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr, 'Önce dinlemeyi kabul etsen, beğenmezsen, hoşuna gitmezse, dinlemekten yüz çevirsen olmaz mı?' dedi. Sa'd b. Muâz: "Yerinde bir söz söyledin!" dedi ve mızrağını yere saplayıp oturunca, Mus'ab b. Umeyr ona İslâmiyeti anlattı ve Kur'ân-ı Kerîm okudu.²² Mus'ab b. Umeyr, Sa'd b. Muâz'a Zuhruf Sûresinin baş tarafından 1–8 arası ayetleri okumuştur.²³ Bu, Sa'd b. Muâz'ın, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr'in yanına, tehdit etmek üzere ikinci gelişi idi. Sa'd b. Muâz, Mus'ab

²⁰İbn Hişâm, II, 78; Taberî, Târîh, II, 236; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 439–440; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 97; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, I, 160; İbn Kesir, el-Bidâye, III, 152–153; Halebî, Ali b. Burhaneddin, İnsânu'l-Uyûn, Kahire, tsz, II, 170–172.

²¹ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah el İsfehânî, Delâilü'n-Nübüvve, Beyrût, 1991, I, 307–308; Heysemî, Mecmeu'z Zevâid, VI, 41.

²² İbn Hişâm, II, 78–79; Taberî, Tarih, II, 237; Beyhakî, Delailü'n-Nübüvve, II, 439–440; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 97; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, I, 160; İbn Kesir, el-Bidâye, III, 153; Halebî, İnsânu'l-Uyûn, II, 170–171.

²³ Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, I, 307; İbn Kesir, el-Bidâye, III, 153; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, VI, 41.

b.Umeyr'in İslâmiyet hakkındaki sözlerini ve okuduğu Kur'ân-ı Kerîm'i dinlediği zaman, Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Vallahi, o daha konuşmadan önce, yüzünde İslâm'ın nurunun parlamış olduğunu gördük dediler. Sa'd b. Muâz, Kur'ân-ı Kerîm'i dinleyince: "Ben şimdiye kadar hiç bilmediğim birşeyi dinledim!" dedi²⁴ ve: "Siz bu dine girdiğiniz, Müslüman olduğunuz zaman ne yaparsınız?" diye sordu. Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Gusleder, temizlenirsin! Altı üstü, elbiseni temizlersin! Sonra, şehadet getirirsin! Sonra da, iki rekat namaz kılarırsın!" dediler.

Sa'd b. Muâz kalktı, gusletti, elbiselerini temizledi ve şehadet getirdi. Sonra da, iki rekat namaz kıldı. Mızrağını alıp, yanında Üseyd b. Hudayr da bulunduğu halde, kavminin toplantı yerine doğru gitti. Kavmi, onu gelirken görünce, birbirlerine: "Vallahi, Sa'd yanınızdan gidişinden başka bir yüzle döndü size!" dediler. Sa'd b. Muâz, onların yanına varıp durdu ve: "Ey Abdüleşhel oğulları! Benim, aranızdaki işimi, gidişimi nasıl bilirsiniz?" diye sordu. Abdüleşhel oğulları: "Sen bizim seyyidimiz, ulu kişimiz ve görüşçe en üstünümüz, yönetici olarak da en uğurlumuzsun!" dediler. Bunun üzerine, Sa'd b. Muâz: "Siz Allah'a ve Rasûlüne iman edinceye kadar, sizin erkek ve kadınlarınızla konuşmak bana haram olsun!" dedi.²⁵

Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr: "Vallahi, akşama kadar, Abdüleşhel oğulları mahallesinde, erkek kadın, müslüman olmadık kimse kalmadı!" demişlerdir.²⁶ Es'ad b. Zürâre ile Mus'ab b. Umeyr, Zafer oğullarının bahçesindeki bir kuyunun başında Üseyd b. Hudayr'ın ve Sa'd b. Muâz'ın Müslüman oluşundan sonra, oradan kalkıp Es'ad b. Zürâre'nin evine döndüler. Mus'ab b. Umeyr, Es'ad b. Zürâre'nin yanında oturup, halkı İslâmiyet'e davete koyuldu. Sa'd b. Muâz, Müslüman olunca da, Mus'ab b. Umeyr ile Es'ad b. Zürâre'yi kendi evine götürüp İslâmiyeti yaymaya devam ettirdi.²⁷

Ümeyye b. Zeyd, Benû Hatme, Benû Vâil ve Benû Vâkıf ailelerinden başka, Ensâr evlerinden, içinde erkek ve kadın Müslüman olmayan bir ev kalmadı. Ebû

²⁴ Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, VI, 41.

²⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l Gâbe, II, 373; İbn Hişâm, I, 437.

²⁶ İbn Hişâm, II, 79-80; Taberî, Târîh, II, 237; Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, II, 308; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 440; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 93; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l -Eser, I, 160-1 61; İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 153; Halebî, İnsânu'l-Uyûn, II, 171.

²⁷ İbn Sa'd, III, 420-421.

Kays b. Eslet, bu dört ailenin şairi, seyyidi idi. Onlar hep Ebû Kays'ı dinlerlerdi. O da, onları İslâmiyetten geri durdurdu. Hendek savaşından sonra, onlar da Müslüman oldular.²⁸

Sa'd b. Muâz kavminin lideri olduğu için O'nun İslamiyeti seçmesi çok önemliydi. Çünkü kavmi de O'nun peşinden gidecek ve O'nun dediğini yapacaktı. Nitekim öyle de oldu. Hz Sa'd İslamiyeti seçince hemen hepsi müslüman oldu. O, Kur'ân-ı Kerîm'den duymuş olduğu hakikatleri kabilesine de duyurmaya devam etti.

Hiz. Sa'd b. Muâz çevresi tarafından sevilen bir insandı. Hiçbir zaman onun sözünden çıkmazlardı. O şimdi en büyük hakikatin tercümanlığını yapmıştı. Onlara fazla bir şeyler söylemedi. Anlatacakları zaten yüzünden okunmaktaydı. Bir müddet önce kin ve öfke ile yanlarından ayrılan bu insan, artık çok farklı biri olarak yanlarındaydı.

Hiz. Sa'd'ın İslâm'a girdiği gün, Medine'de meydana gelen büyük hâdiseleri anlatan Hiz. Mus'ab: "Allah'a yemin ederim ki, o gün akşam olmadan önce Abdüleşhel Oğulları mahallesindeki erkek ve kadınların tamamı İslâm'a girdi. O gün, Abdüleşhel Oğulları mahallesi, halkı tamamen Müslümanlardan meydana gelen ilk mahalle olma şerefine nail oldu." diyecekti.

Hiz. Sa'd artık yeni bir davanın insanı olmuştu. Daha önceki mücadeleleri, Allah'ın rızasını kazanma dışında, başka gayeler etrafında dönüyordu. Artık bundan sonra, Allah'ın adını yüceltme gibi büyük bir dava uğrunda gayret sarf edecekti. Allah Rasûlü'nün ifadeleri ile "İnsanlar, aynen altın ve gümüş madenlerine benzerler. Cahiliyede hayırlı olanlar, İslâm'a girip onda derinleşip, (onu hazmettiklerinde) yine en hayırlıdılar."²⁹ hakikati Hiz. Sa'd, Hiz. Üseyd, Hiz. Es'ad ve daha nicelerinde tecelli etmekteydi.

Hiz. Sa'd, İslâm'a girer girmez, kendilerine Kur'ân okuyan ve Allah Rasûlü'nden duyduklarını anlatan Hiz. Mus'ab'ı dinlemek için onun misafir kaldığı Hiz. Es'ad'ın evine gidip gelmeye başladı. Bu arada Hiz. Es'ad'dan da izin alarak Hiz.

²⁸ İbn Kesir, el-Bidâye, III, 152; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l -Eser, I, 161.

²⁹ Buhârî, Menâkıb, 1.

Mus'ab'ı evinde barındırmaya başladı.³⁰ Artık, Hz. Sa'd'ın evi Kur'ân hakikatlerinin dillendirildiği bir mekteb hüviyetine girmişti. Orada dinlediği Kur'ân ile Peygamberimizin sözleri, Hz. Sa'd'ın günden güne ufku genişletiyordu. Bu arada Hz. Peygamber'e karşı içinde bir iştiyak da duymaya başlamıştı. Hasrete daha fazla dayanamayan Hz. Sa'd, bi'setin 12. senesi hac mevsiminde yetmiş kadar Müslüman kardeşiyle Mekke'ye giderek Hz. Peygamber'i ziyaret etme bahtiyarlığına ulaştı. II. Akabe Biatı adı verilen bu tarihî günde Allah Rasûlü'nü ve Mekke'deki ashabını himaye edeceklerine, gerekirse bu uğurda canlarını dahi feda edeceklerine söz veriyorlardı.

Medine'de Kur'ân davasına sahip çıkacak Hz. Sa'd b. Muâz ve arkadaşları gibi fedakârları bulan Allah Rasûlü, onların bu samimi daveti üzerine, ashabına Mekke'den Medine'ye hicret emri vermişti. Hicretten sonra Hz. Sa'd, Allah Rasûlü'nün yanından ayrılmamaya başladı. İslâm'a sahip çıkma yolunda bütün mallarını geride bırakarak Medine'ye gelen sahabîlerin himayeye muhtaç oldukları bir anda Ensar, onlara maddî mânevî destek veriyordu. Hz. Peygamber, Ensar-Muhacirun arasında teker teker kardeşlik ilân ederken Hz. Sa'd b. Muâz'ı, Hz. Sa'd b. Ebî Vakkâs³¹ ile başka bir rivayete göre ise Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile kardeş yapmıştı.³² Hz. Sa'd, sahip olduğu bütün malını muhacir kardeşiyle paylaşmıştı.

2.Yaptığı Görevler

Sa'd b. Muâz İslâm öncesi ve sonrası hayatında hep örnek bir tavır sergilemiştir. Her şeyden önce O fitraten çok temizdir. Doğru bulduğu şeye çok iyi bağlanır ve bağlandığı şeyden de bir daha kopmazdı. Onun için de, başlangıçta, putperestlerin gelip kendisinden ders alacağı kadar iyi bir putperestti...

Mus'ab b. Umeyr, İslâm dinini tebliğ için Medine'ye geldiğinde, Sa'd b. Muâz hemen kılıcını bileyip Mus'ab'ın başını almak için harekete geçti. Geçti ama Mus'ab, iyi bir mürşitti. Çarçabuk onun ruhuna girebildi ve başını almaya gelen insanı, söz ve davranışlarıyla beş on dakika içinde yola getirebildi. O'nun, Sa'd'a neler söylediğini bütün ayrıntısıyla bilemesek de, bildiğimiz bir şey var ki o da; "Ben sana Kur'ân

³⁰ İbn Sa'd, III, 420.

³¹ İbn Habîb, el Muhabber, s. 72.

³² Zehebî, Siyeru A'lâmi'n- Nübelâ, I, 292.

okuyayım, eğer beğenmezsen yüz çevirirsin" demesi ve ardından da o eşsiz kelâm-ı İlahîyi seslendirmeye başlamasıydı. Kim bilir Kur'ân'ı nasıl içten ve samimî okumuştur! Orada okunan Kur'ân, Sa'd b. Muâz'ın başını öylesine döndürür ki, kılıcını kınına koydu ve dosdoğru kabilesinin yanına döndü ve biraz sonra da bütün kabilesini getirip Mus'ab'a teslim etti. Zaten İslâm'a girdikten sonra sergilediği hayat ise dillere destandır.

İslâm dünyasında doğmuş öyle insanlar vardır ki, müslüman olmuş ancak iki adım dahi ilerleyememişlerdir. Sa'd b. Muâz öyle değildi; o duyup dinlediği şeylerden müteessir olmuş ve hemen İslâm davasına gönül vererek onun yılmaz bir savunucusu haline gelmişti. İslami hayatından önce de kavmi içinde lider, efendi olan; kendisinden habersiz iş yapılmayan birisi olan Sa'd, İslamı seçince de Allah Rasûlü tarafından çeşitli vazifelerle görevlendirilmişti. İşte bunlardan birisi de Buvat Gazvesi'dir.³³ Bu gazve Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin onüçüncü ayının başlarında Rebiülevvel ayında vuku bulmuştur.³⁴

Hz. Peygamber'in bu seferdeki maksadı Kureyş müşrikleriyle karşılaşmak, o sırada yolda olup içlerinde Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerinden Ümeyye b. Halef'in de bulunduğu 100 kişilik bir kuvvetin himayesindeki 2500 develik Kureyş ticaret kervanına da rastlamaktı.³⁵ İslam Tarihi kaynaklarında bu Gazvede Hz. Peygamber'in Ensardan Sa'd b. Muâz'ı Medine'de yerine vekil bıraktığı bildirilmektedir.³⁶

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Muntazam* isimli eserindeki bilgilere göre ise bu savaşta Sa'd b. Muâz Hz. Peygamberin sancağını taşımıştır.³⁷

³³ Buvat; Radvâ nahiyesinde, Zîruşub'un yakınında, Cüheynîlerin dağlarından bir dağdır.(bkz. İbn Sa'd, II, 9.)

³⁴ Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, Kitabu'l-Meğâzi, Beyrût, 1984, I, 12; İbn Hişâm, II, 248; İbn Sa'd, II, 8. (Bu gazvenin Rebiülâhir ayında vuku bulduğu da rivayet edilir. Bkz. Taberî, Târih, II, 260.)

³⁵ Vâkıdî, I, 12; İbn Sa'd, II, 9; Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, Ensabü'l-Eşrâf, Beyrut, 1996, I, 287; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 112.

³⁶ İbn Sa'd, II, 8; Belâzürî, Ensabü'l-Eşrâf, I, 287; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 112.

³⁷ İbnü'l-Cevzi, Ebû'l Ferac Abdirrahman b. Ali b. Muhammed, el-Muntazam fi Tarihi'l-Mülük ve'l Ümem, Beyrut, tsz, III, 89.

Hicret'ten sonra İslâmiyet'in hızla yayılmasını hazmedemeyen müşrikler, Allah Rasûlü ve ashabına öldürücü bir darbe vurma hazırlığına giriştiler. Bunun için, Medine'ye hicret eden ashabın Mekke'de bıraktıkları mallarının da aralarında bulunduğu mallar toplanarak sermaye yapıldı ve büyük bir kervan teşkil edildi. Kervanın başına da Ebû Süfyan getirilerek Şam'a gönderildi.³⁸ Kervandan elde edilecek kâr ile Müslümanlara karşı savaş açılacaktı.

Şam'a giden kervanın dönmekte olduğu haberini alan Hz. Peygamber, kervanın önünü kesmenin gerekliliğine karar vermişti. Bu kervanın sermayesi, Mekke'den göçe zorlanan Muhacirlerin orada kalan ve müşrikler tarafından gasp edilen mallarıydı. Kervanı takip etmekle, aynı zamanda Kureyş'in Müslümanlara karşı savaşta kullanılacağı maddî güç de kırılmış olacaktı.

Kervanına yönelik bu faaliyetleri bir şekilde öğrenen Ebû Süfyan, hemen Mekke'ye bir uyarıcı gönderir. Gönderilen adam, çok seri bir şekilde Mekke'ye ulaşır ve onlara, kervanlarının tehlikede olduğu haberini verir. Bu haberi alan Ebû Cehil, beklediği fırsatın geldiğini görmenin sevinciyle, bir ordu tedarikine girişir. Kısa bir zamanda her şeyiyle hazır bin kişilik bir ordu hazırlanmış ve yola çıkmıştır.

Kervanı takip etmek üzere, ashabıyla çölde ilerleyen Allah Rasûlü, bir anda, Mekke'den büyük bir ordunun üzerlerine doğru gelmekte olduğunu haber alır. Rasûlullah, hazırlıklarının savaşa uygun olmadığından ve yanlarında ağır silâhlar bulunmadığından, düşmanla savaşa girişmek veya kervanı takip etmek arasında seçim yapmak konusunda ashabının görüşüne müracaat ettiler. Bunlar arasında muhacirler adına Hz. Mikdad b. Amr, "Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana Mûsa'nın kavminin Mûsa'ya 'Sen ve Rabb'in gidin, savaşın! Biz burada oturuyoruz' dedikleri gibi demeyiz." diye kükredi.

Muhacirlerin görüşünü öğrenen Allah Rasûlü Ensar'ın da görüşüne müracaat ettiklerinde, Sa'd b. Muâz onlar adına şu konuşmayı yaptı:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Biz sana iman ettik, Senin getirdiğin Kur'ân'ı ve İslâm hakikatlerini tasdik ettik. Sana mutlak bir şekilde itaat etmek üzere biat ettik.

³⁸ İbn Hişâm, II, 257; Belâzürî, Ensâbu'l-Esrâf, I, 288; Taberî, Târîh, II, 267; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 116; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, I, 241; İbn Kesîr, el-Bidâye III, 256.

İstedğin yere gidiniz. Bizden hiç kimse Sizden ayrılmayacaktır. Sana Kur'ân'ı indiren Allah'a yemin ederim ki, (Yemen'deki bir dağ olan) Birku'l-Gımad'a³⁹ kadar atını sür, Yâ Rasûlallah! Bizden tek kişi dahi geride kalmayacaktır. Biz Hz. Mûsa'nın (a.s.) kavminin "Sen ve Rabb'in gidin ve (onlarla) savaşın. Biz burada oturacağız."⁴⁰ dediği gibi diyenlerden olmayacağız. Aksine biz, "Sen ve Rabb'in gidiniz; biz de sizinle birlikte savaşacağız." deriz. Canımız işte burada, istediğin canı al Ya Rasûlallah! Malımız işte burada, istediğin kadarını al ve istediğin yere ver.⁴¹

Ya Rasûlallah! Seni hak peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki, sen bize şu denizi gösterip dalsan, seninle birlikte biz de dalarız, içimizden hiç kimse geri kalmaz! Senin yarın bizi düşmanımızla karşılaştırmadan da hoşnutsuzluk göstermeyiz. Savaşta sabır ve sebat göstermek, düşmanla karşılaşıncı da sadakatten ayrılmamak, bizim şiarımızdır. Umulur ki, Allah, sana bizden, gözünü aydın edecek şeyler gösterecektir! Yürüt bizi Allah'ın bereketine doğru!" dedi.

Sa'd b. Muâz'ın sözleri Allah Rasûlünü sevindirdi, neşelendirdi ve: "Haydi, yürüyünüz Allah'ın bereketine doğru! Size müjdelirim ki; Allah, bana iki taifenin birini va'd buyurdu. Vallahi, şu anda, sanki o kavmin vurulup düşecekleri yerlere bakıyor gibiyim!"⁴² buyurdu.

Bedir'e ulaşarak düşmanı beklemeye başlayan Allah Rasûlü orduyu, sağ, sol ve orta olmak üzere üç birliğe ayırmıştı. O güne kadar Arapların bilmedikleri bu düzenli ordunun ortasına Ensar ve Muhacirlerin ileri gelenlerini yerleştirmişti. Bunlardan Muhacirlerin başına o güne kadar rüşdünü ispatlayan Hz. Ali, ensarın başına da Hz. Sa'd b. Muâz getirilmişti. Bedir Savaşı esnasında Sa'd b. Muâz'ın kendisine ait su taşıma devesine, kendisi, kardeşi, kardeşi Hâris b. Evs'in oğlu ve Hâris b. Enes ile nöbetleşe binmesi kararlaştırılmıştı.⁴³ Bedir Savaşı ve oradaki kahramanlık zikredilirken ismi en başta gelen sahabilerden birisi de yine Sa'd b.

³⁹ Yemende bir dağa verilen isimdir.(Bkz. el Hamevi, Yakut, (v. 626/1228), Mu'cemü'l-Buldân, Beyrût, tsz, I, 38.

⁴⁰ Mâide 5/24.

⁴¹ İbn Hişâm, II, 266–267.

⁴² Vâkıdî, I, 48–49; İbn Hişâm, II, 267; Taberî, II, 274; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, III, 34; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II, 120; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, I, 247; İbn Kesîr, el-Bidâye III, 262.

⁴³ Köksal, M. Âsım, İslam Tarihi, İstanbul,1986, III, 285–287.

Muâz'dır.⁴⁴

Bedir yenilgisini hazmedemeyen müşrikler, bir sene sonra büyük bir ordu ile Medine'ye gelmişlerdi. Sa'd b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr gelip de halkın saf saf dizilerek dikildiklerini ve Hz. Peygamberin çıkmasını beklediklerini görünce, onlara: "Medine'den çıkmak istemediği halde, siz çıkması için Rasûlüllah'a ısrar edip durdunuz!? Hâlbuki ona emir gökten iner! Siz bu işi ona bırakın. Onun emrettiği şeyi işleyin! Siz onun hakkında "O kendiliğinden bir şey söylemez"⁴⁵ buyrulduğunu görmediniz mi? Siz onun emrine itaat edin" dediler.⁴⁶

Allah Rasûlü, ashabı ile birlikte müşrikleri Uhud Dağı eteklerinde karşılaşmıştı. Savaş başladıktan kısa bir süre sonra Rasûlüllah'ın taktikleri sayesinde Müslümanların galebesi gerçekleşmek üzere idi. Askerlerin, kaçan müşrikleri takip için yerlerini terk ettikleri bir anda, arkadan sarılan Müslüman ordusu iki ateş arasında kalmıştı. En şiddetli hücum Hz. Peygamber'in bulunduğu yere yapılıyordu. Bedir'de yakınlarını kaybeden müşriklerin bütün hiddet ve şiddetle saldırıya geçtikleri bir anda Allah Rasûlü'nün çevresinde az sayıda sahabî kıyasıya mücadele ediyordu. Bunlardan birisi de, Sa'd b. Muâz idi ve İki Sad'dan biri olarak Hz. Peygamberin önünde savaşa iştirak etmiştir.⁴⁷

Uhud Savaşı esnasında vuku bulan bir olayı Enes (r.a) şöyle anlatıyor: Adını bana koydukları amcam Enes b. Nadr, Bedir'de bulunamadığı için üzülüyor ve şöyle diyordu: "Hz. Peygamber'in ilk savaşında bulunamadım. Eğer Allah onunla beraber bir savaşta bulunmayı bana nasip ederse, benim ne yapacağımı görecektir". Bundan fazla bir şey de söylemiyordu. Nihayet Uhud savaşında Hz. Peygamber'le beraber bulundu ve savaş esnasında Sa'd b. Muâz'a rastladı. Ona, "Ey Ebû Amr! Nereye gidiyorsun? Cennet kokusu ne hayret vericidir! Onu Uhud'un yanında hissediyorum"dedi. Sonra şehid oluncaya kadar savaştı. Cesedinde kılıç, mızrak ve okların açtığı seksen küsur yara vardı. Kız kardeşi, "Ben kardeşimi ancak parmak uçlarından tanıyabildim"diyordu. İşte, "Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. Onlardan kimi adağını yerine getirdi, kimi de bunu bekliyor.

⁴⁴ İbn Habîb, el-Muhabber, s. 76.

⁴⁵ Necm 53/3.

⁴⁶ Vâkıdî, I, 213, 214; İbn Sa'd, II, 38.

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, III, 163.

Onlar hiç bir şekilde ahidlerini bozmadılar"⁴⁸ ayeti onun ve arkadaşlarının hakkında inmiştir.⁴⁹

Bedir ve Uhud savaşlarında Müslümanlara mağlûp olan müşrikler, Hendek Savaşında Arap Yarımadası'ndan toplayabildikleri birleşik bir orduyla, Medine'ye saldırmak üzere harekete geçmişlerdi. Onların 10 bin kişilik kalabalık bir ordu teşkil etmelerinde Medine'deki Benû Nadir ve Hayber Yahûdilerinin de rolü olmuştu. Allah Rasûlü'nün, Medine'nin düşmana açık kuzey ve batı kesimlerinde kazdırmış olduğu hendek, düşmanın saldırısından şehri korumak için başarılı bir tedbir olmuştu.

Hz. Âişe der ki: "Hendek savaşı günü, savaşan halkın ardından gittim. Arkamdan bir ses geldiğini işittim. Dönüp bakınca, Sa'd b. Muâz ile kardeşinin oğlu Harise b. Evs'i gördüm. Ben olduğum yere çöktüm. Sa'd b. Muâz'ın sırtında dar bir zırh gömlek vardı. Kendisinin kolları zırhtan dışarı çıkmıştı. Sa'd b. Muâz halkın en iri yapılısı ve uzun idi.

Kendisi: "Biraz bekle, çarpışmaya katıl Hamel!

Ölmek ne güzel, gelince ecel" beytini söylüyordu.⁵⁰

Sa'd b. Muâz'ın elinde harbe (kısa mızrak) vardı, acele gidiyordu. Annesi ona: 'Ey oğulcağızım! Koş, Rasûlüllah'a kavuş! Geciktin vallahi!' diyordu. Sa'd'ın annesine: 'Ey Sa'd'ın annesi! Ben Sa'd'ın zırh gömleğinin parmaklarına kadar vücudunu örtmesini arzu ederdim' dedim. Vallahi, Sa'd'ın açık kalan kollarından, okla vurulur diye korkmuştum.⁵¹ Sa'd'ın annesi: 'Allah takdirini, hükmünü yerine getirir!' dedi.

Hz. Sa'd b. Muâz'ın Hendek Savaşı sırasında Allah Rasûlü'nün yanında yaptığı büyük işlerden biri de, düşman ordusunun bir bölümünü teşkil eden Gatafan askerlerinin savaştan çekilip gitmesine etki edecek davranışı olmuştur. Hz. Peygamber, savaşı sona erdirmeye karar vermişti. Nihayetinde çeşitli toplumlardan

⁴⁸ Ahzâb 33/23.

⁴⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 32.

⁵⁰ İbn Sa'd, III, 421; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 141; Taberî, Târih, III, 49.

⁵¹ İbn Hişâm, III, 237- 238; Vâkıdî, II, 469.

meydana gelen düşmanın birliğini bozacak bir çareye başvuruldu. Hazırlanan plana göre, Gatafân komutanı Uyeyne b. Hısn ile Hâris b. Avf el-Mürrî'ye bir haberci göndererek askerlerini savaş meydanından çekilmeleri halinde, Medine'nin hurmalarının üçte birini kendilerine vereceklerini bildirdiler. Ancak onlar, daha fazla hurma istemeye kalkışmışlardı. Kararlarını bildirmek ve hurma için pazarlık yapmak üzere Allah Rasûlü'nün huzuruna geldiler. Rasûlüllah'ın huzurunda Uyeyne'nin kaba davranması üzerine Üseyd ibn Hudayr ile Sa'd b. Muâz, onlara gereken ahlâk dersini verdiler. Bu arada, Gatafân reislerinin hurma pazarlıklarına tepki gösteren Hz. Sa'd, "Yâ Rasûlallah! Bizler Allah'a şirk koşup, ona ibadet etmediğimiz günlerde dahi onlar, bizden tek hurma dahi almaya cesaret edemezlerdi. Biz, İslâm ve Sana bağlanmakla yücelmiş iken, mallarımızı bunlara nasıl veririz. Allah'a yemin ederim ki, Siz, bizim canlarımızı düşünmeyiniz. Onlara kılıç hakkından başka bir şey vermeyiz. Sonuçta hükmü Allah verecektir." dedi.

Hz. Üseyd de Hz. Sa'd'ın, bu sözlerine benzer bir konuşma yapmıştı. Düşman reisleri, yapılan bu konuşmalardan gerekli dersi almıştı. Rasûlüllah da, kendisine sadakatle bağlanan bu ashabı lûtfettiğinden dolayı Rabbine şükrediyordu. Bu konuşmalar üzerine Allah Rasûlü Gatafanlılara hiçbir şey vermeyeceğini açıkladı. Medine önünde daha fazla beklemenin kendilerine hiçbir fayda getirmeyeceğini anlayan Uyeyne, savaş alanındaki kavminin yanına varınca, Rasûlüllah'ın huzurunda gördüklerini ve yaşadıklarını, kendine verilen cevabı anlatarak geri dönmekten başka yapılacak hiç bir şeyin olmadığını söyledi. Gatafanlıların savaştan çekilmesi, Hendek Savaşının düşman adına başarısızlıkla sonuçlanmasında büyük tesir yaptı.⁵²

Yine Hendek Savaşı sırasında Benû Kureyza yahûdilerinin durumu ve anlaşmayı bozdukları haberi Allah Rasûlü'ne ulaşınca, Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz, Havvât b. Cübeyr ve Abdullah b. Revâha'yı; onların verdikleri sözde durup durmadıklarını, anlaşmayı bozup bozmadıklarını anlamaları için Kureyza yahûdilerine gönderdi. Bu sahabîler, Kureyza oğullarına yaklaştıklarında onları, olabilecek en kötü bir hal ve tutum üzere buldular. Allah Rasûlü'nün elçilerine açıktan açığa sövüp düşmanlıklarını izhar ettiler. İş, Hz. Peygamber'e dil uzatmaya

⁵² Kândehevî, M. Yûsuf, Hayâtü's Sahâbe, trc: Ahmet Meylânî, İstanbul, 1980, II, 44.

kadar varınca, onlardan ayrılıp, yahûdilerin kesin olarak ahidlerini bozup sözlerinde durmadıklarını haber vermek üzere Rasûlüllah'a yöneldiler.

Bu durum müslümanlara çok ağır geldi. İşte o zaman Allah Rasûlü: "Allahu Ekber! Ey müslümanlar! Müjde size!" buyurdu. Belâ şiddetlendi, nifak baş göstermeye yüz tuttu. Hârise oğullarından bazıları Allah Rasûlü'nden Medine'ye gitmek için izin isteyerek şöyle dediler: "Evlerimiz gerçekten açıktır.' Hâlbuki onların evleri açık değildi. Onlar sadece kaçmak istiyorlardı. "⁵³ Seleme oğulları da dağılmaya yeltendi, fakat daha sonra Allah (c.c), iki grubu da sebat ettirdi.⁵⁴

Nihayetinde savaşın şiddetlendiği bir esnada, Sa'd b. Muâz açık kolundan bir okla vurulmuş, kolunun damarı kesilmişti.⁵⁵ Bu, koldaki 'ekhal' dedikleri orta damardı ve hayat damarı idi. Böyle kol damarı kesilen kimsenin kanı durmadan akacağı için, ölümden kurtulması mümkün değildi.⁵⁶

Sa'd b. Muâz'ı kolundan okla vuran, Kureyş müşriklerinden Hibbân b. Kays b. Arika idi. Ebû Üsâmetü'l-Cü'şemi'nin vurduğu da rivayet edilir.⁵⁷ Hibbân oku Sa'd b. Muâz'a atarken: 'Al benden! Benim Arika'nın oğlu olduğumu bil!' demişti. Sa'd b. Muâz, kolundan vurulunca, ona: 'Allah da Cehennemde senin yüzüne ter döktürsün!' diyerek ilenmişti.⁵⁸ Bu bedduayı Hz. Peygamberin yaptığı da rivayet edilir.⁵⁹

Hz. Sa'd, süratle kan kaybediyordu. Kan kaybından ölebilirdi. Bir anda, Allah ve Rasûlü'nün yolunda yapacağı işleri hatırına getirmiş ve Allah'a şöyle yalvarmaya başlamıştı: "Ey Allah'ım! Eğer Kureyş, bundan sonra yine Senin Peygamberin ile savaşırsa, beni yaşat! Benim için, Senin Rasûlüne eziyet edip O'nu yurdundan çıkararak topluluk ile savaşmaktan daha sevimli bir şey yoktur. Eğer onlarla aramızda harp sona ermişse, beni şehitlik makamına ulaştır!"⁶⁰ diye dua ettikten sonra, aşağıda göreceğimiz üzere, savaşın en kızgın anında, üstelik yapılmış ve tazelenmiş bir

⁵³ Ahzâb 33/13.

⁵⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Bekir, Zâdü'l Meâd fi Hedy-i Hayri'l-İbâd, Mısır, 1928, III, 311–312.

⁵⁵ İbn Hişâm, III, 238.

⁵⁶ Taberî, Tarih, III, 50; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 182.

⁵⁷ İbn Hişâm, III, 238; Vâkıdî, II, 469; İbn Sa'd, II, 67; Taberî, Târih, III, 50; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, III, 230.

⁵⁸ İbn Hişâm, III, 238.

⁵⁹ Vâkıdî, II, 469; İbn Sa'd, II, 67; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 182; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, III, 230.

⁶⁰ Vâkıdî, II, 525; Taberî, Târih, III, 49; İbn Sa'd, III, 423; İbnü'l-Esîr, el-Kamil, II, 182.

anlaşmayı bozdukları için Benû Kureyza'ya verilecek dersi hatırlamış, "Allahım! Benû Kureyza'dan intikamımı alıncaya kadar bana hayat ver. Benû Kureyza Yahûdilerinin akıbetlerini, cezalandırılmalarını görüp gözüm aydın oluncaya ve sevininceye kadar da beni öldürme, yaşat!"⁶¹ Onların Sana, Senin Peygamberine ve Senin dostlarına olan düşmanlıklarının cezasını çektiklerini görmeye sevineyim!"⁶² diyerek dua etti. Onun bu duası, hayatını Allah Rasûlünün hayatına karşılık rehini verişinin ifadesiydi. Nitekim bir süre önce, Hendek Savaşı bittiğinde Hz. Peygamber, "Artık bundan böyle, biz onların üzerine gideceğiz; onlar gelemeyecekler."⁶³ buyurmuşlardı. Allah'ın sonsuz kudreti bir anda tecelli etti ve onun Kur'ân davası yolunda yapacağı hizmetleri şefaathçi yaparak yapmış olduğu halis duası neticesinde kanama durmuş ve yara da yavaş yavaş kapanmaya başlamıştı.⁶⁴

Hendek Savaşı'nda hezimete uğrayan düşmanın dağılmasından sonra, Allah Rasûlü, evine çekilmiş, zırhını çıkarmaya niyet etmişti. Tam bu sırada Hz. Cebrâil gelerek şöyle dedi. "Sen silâhını çıkarmışsın! Vallahi biz melekler henüz silâhlarımızı çıkarmadık. Haydi onlara doğru yola çık! dedi. Peygamber: "Nereye doğru çıkıyoruz?" diye sordu. Cibrîl, Kureyza oğulları yurdunu işaret ederek: "İşte şuraya!" dedi.⁶⁵ Bunun üzerine Allah Rasûlü hemen silâhını kuşanarak ashâbı savaşa çağırdı. Kısa bir süre içerisinde toplanan Ensar ve Muhacirlere şöyle hitab ettiği rivayet olunur. Abdullah ibn Ömer'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber Ahzâb günü Cibrîl'in ilhamı ile Kureyza üzerine hareketinden önce sahâbîlerine çabuk hareket etmelerini sağlamak için "Sizden hiçbiriniz ikinci namazını sakın başka yerde kılmasın, ancak Kureyza oğulları yurdunda kılın" buyurdu.

Sahâbîlerden bazıları yolda ikinci namazına erişmişti. Bunlardan bir kısmı Peygamber'in emrinin zahirine uyarak: Biz Kureyza oğulları'na varmadıkça ikinci namazını kılmayız! dediler. Bir kısmı da: Biz ikindiye yolda, vakit içinde kılacağız. Çünkü Peygamber bizden, bu emrin zahirini değil, fakat bunun lâzımı olan seferde çabuk davranmamızı kastetmiştir! dediler ve kıldılar. Sonra bu iki zümrenin birbirine

⁶¹ İbn Hişâm, III, 238; Vâkıdî, II, 525; Taberî, Târîh, III, 49; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 182.

⁶² Vâkıdî, II, 525.

⁶³ Buhârî, Meğâzî, 29.

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 350; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman, es-Sünen, İstanbul, 1981, II, 156; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 182.

⁶⁵ Buhârî, Meğâzî, 32; Müslim, Cihad, 22.

aykırı hareketleri Peygamber'e zikrolundu da, Peygamber bunlardan hiçbir zümreyi ayıplamadı.⁶⁶ Benû Kureyza'ya doğru yola çıktılar.

Allah Rasûlü Medine'yi teşrif buyurdıklarında, ilân etmiş oldukları vatandaşlık antlaşması ile Medineli Müslümanları ve Medine'de yaşayan diğer kabileler olan Benû Nadir, Benû Kaynuka ve Benû Kureyza'yı aynı toplumun bir parçası ilân etmişti. Bu antlaşmaya göre, din ve inanç farkı gözetilmeksizin müşterek düşmana karşı birbirlerine yardım edeceklerdi. Ancak onlar; Allah Rasûlü'yle yapılan bu vatandaşlık anlaşmasına aykırı olarak düşman ile işbirliği yapmışlar ve Müslümanlarla açıktan harbe girmişlerdi. Hendek Savaşı sırasında da Kureyş'le açıktan iş birliği yapmaları ve Müslümanlara ihanet etmeleri bardağı taşıran son damla olmuştu.⁶⁷

Allah Rasûlü, ordusuyla birlikte Benû Kureyza'yı kuşattı. Bundan önce, Benû Kureyza'ya teslim olmaları çağrısında bulundular. Kuşatmanın devam ettiği sıralarda çıkış yolu arayan Yahûdiler bir türlü karar veremiyorlardı. Rivayetlere göre reisleri Ka'b b. Esed onlara şu tekliflerde bulundu. Birincisi "Muhammed'e tabi olalım ve o'nu tasdik edelim. O'nun bir peygamber olduğu ortaya çıktı. O'na inanırsak kadınlarımız ve çocuklarımız emin olur." Bu teklifi 'Tevrat'ın hükümlerinden ayrılmayız' diyerek reddettiler. İkinci olarak Ka'b onlara "öyleyse kadınlarımızı ve çocuklarımızı öldürelim daha sonra da çıkar Muhammed ve ashabına karşı arkamızda bir ağırlık bırakmadan Allah aramızda hükmünü koyuncaya kadar savaşıyoruz." Bu teklif de Yahûdilerce benimsenmedi ve 'Bu zavallıları öldürdükten sonra hayatın ne tadı kalacak' diyerek teklife sıcak bakmadılar. Üçüncü bir teklif olarak reisleri onlara bu gecenin cumartesi gecesi olduğunu Muhammed ve ashabının bu gece kendilerinden herhangi bir hareket beklemeyeceğini, kaleden inip onlara hücum etmeyi ve ani bir baskınla onları bertaraf etmeyi teklif ettiyse de Kureyza oğulları 'Cumartesi günümüzü fesada mı uğratacaksın? Bizden evvelkilerin yapmadığı bir şeyi mi yapacağız?' diyerek bunu da kabul etmediler.

Daha sonra Yahûdiler Ensar'dan Evs kabilesine mensup olan ve kendilerine yakın gördükleri Ebû Lübâbe b. Abdü'l-Münzir'i yanlarına çağırarak Hz.

⁶⁶ Buharî, Meğâzî, 32.

⁶⁷ Hamidullah Muhammed, İslam Peygamberi, trc: Salih Tuğ, İstanbul, 1995, I, 586.

Peygamberin kendilerine ne yapacağına dair bilgi almak istediler. Ebû Lübâbe de parmaklarıyla boğazını göstererek sizi öldürecek anlamına gelen bir işaret yaptı. Bu davranışından pişman olan Ebû Lübâbe oradan ayrıldı. Daha sonra Medine'ye dönerek kendisini mescitteki bir direğe bağladı.⁶⁸ Benû Kureyza en nihayetinde teslim olup Sa'd b. Muâz'ın hakemliğine razı oldular. Hz Sa'd da haklarında gereken hükmü verdi. Esasen onlar, cezalandırılmalarını gerektirecek bütün suçlara rağmen, teslim olup bağışlanmalarını dileselerdi, affolunabilirlerdi. Benü Nadîr'e yapıldığı gibi onlar da sürgünle cezalandırılırdı. Zira Allah Rasûlü, onlarla hep iyi geçinme taraftarıydı. Ne var ki, Müslümanlara karşı açık tavır aldılar ve Hz. Peygamber'e karşı da direnmeye kalkıştılar. Benû Kureyza Yahûdileri, Evslilere:"Hazreclilerin müttefik kardeşleri olan Kaynuka oğullarını tutup kurtardıkları gibi, siz de, müttefik kardeşleriniz olan bizleri tutmaz, kurtarmaz mısınız?" diyerek haber saldılar.⁶⁹

Hiz. Peygamber bir tarafa çekilip oturduğu sırada, Evsliler O'nun yanına geldiler ve Benû Kureyza Yahûdileri hakkında: "Yâ Rasûlallah! Bunlar, Hazreclilerin değil, bizim müttefiklerimizdir. Bu müttefiklerimiz, muahedelerini bozmak suretiyle yapmış oldukları şeylere pişman olmuşlardır. Onları bize bağışlayıver!" dediler.⁷⁰ Hz. Peygamber susuyor, konuşmuyordu.

Evsililer bu husustaki isteklerini ısrar derecesine vardırırdılar ve hepsi birden konuşmaya başladılar. Bunun üzerine, Hz. Peygamber: "Ey Evs topluluğu! İçinizden birisinin onlar hakkında hakem olup hüküm vermesine razı mısınız?" diye sordu. Evsliler:"Evet! Razıyız!" dediler.⁷¹ Hz. Peygamber: "Bu iş, Benû Kureyza'nın istekleri üzerine, Sa'd b. Muâz'a havale edilmiş bulunmaktadır" buyurdu.⁷²

Bir başka rivayette ise Hz Ali, Kureyza kuşatması sırasında ileri atılıp 'Vallahi bu gün Hamza'nın tattığını tadacağım, onun gibi ben de şehit olacağım ve

⁶⁸ Vakıdî, II, 506–508; İbn Hişâm, II, 247.(Ebû Lübâbe'nin kendisini cezalandırması birkaç gün devam etti. En sonunda Tevbe Süresinin 102. ayeti kerimesi indi ve böylece Ebû Lübâbe'nin bağları çözüldü. Atçeken, İsmail, Hz. Peygamberin Yahûdilerle Münasebetleri, s. 132–133)

⁶⁹ Vâkıdî, II, 510.

⁷⁰ Vâkıdî, II, 510.

⁷¹ İbn Hişâm, III, 250; Vâkıdî, II, 510.

⁷² Vâkıdî, II, 510; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, VI, 138; Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l-İslam, İstanbul, 1985, trc. Ahmet Turan Aslan vdğ I, 163.

onların kalelerini fethedeceğim' deyince telaşa kapılan Yahûdiler hemen Hz. Peygamber'den Sa'd b. Muâz'ın kendileri hakkında hüküm vermesini istediler.⁷³

Benû Kureyza halkı, 25 günlük bir direnmeden sonra düştükleri sıkıntılar sebebi ile teslim olmayı kabul ettiklerini belirttiler. Onlar antlaşma şartlarına ihanet edip Kureyş ile işbirliği yaparak Allah Rasûlü ile savaştıkları için, cezalandırılmayı hak ettiklerinin farkındaydılar. Haklarında hüküm vermek üzere Hz. Peygamber'i değil de, Cahiliyye devrinde yakın dostları olan Sa'd b. Muâz'ı kendi lehlerinde hüküm verebilir düşüncesiyle hakem seçtiler ve onun vereceği hükme razı olacaklarını bildirdiler.

Benû Kureyzalıların kuşatmasının devam ettiği günlerde Hz. Sa'd'ın yarası tedavi edilmekteydi. Kâbe'den sonra yeryüzünün en mukaddes mekânı olan Mescid-i Nebevî adıyla bilinen ve Rasûlüllah'ın ilk inşa ettiği Cami içinde Hz. Peygamber bir çadır kurdurarak Hz. Sa'd'ı oraya yerleştirmişti.⁷⁴ Sabah akşam onu ziyaret eden Allah Rasûlü bu sadık dostuyla bizzat meşgul oluyordu.⁷⁵

Benû Kureyza'nın teslim şartları olarak hakemliğini kabul ettikleri Hz. Sa'd'ı, hasta haliyle yatağından kaldırdılar ve merkebin üzerine deriden yatak serdikten sonra, onu merkebe bindirdiler. Kendileri de, onun çevresinde yürüyerek, Hz. Peygamberin karargâhına doğru yollandılar.⁷⁶ Bu sırada, Hz. Sa'd'ın yanına gelen Evsliler ona, "Ey Ebû Amr! Müttetiklerin hakkında iyi davran! Zaten, Rasûlüllah da seni bu işe onlar hakkında iyi davranasın diye memur etmiştir!" diyorlardı.

Dahhâk b. Halife ise "Ey Ebû Amr! Onlar senin müttetiklerindir. Onlar seni her yerde korumuşlardır. Onlar seni hakemlikte başkalarına tercih etmekle sana sığınmışlar, senin affını ummuşlardır. Onlarda senin için hazırlanmış develer vardır! Sen onları arzulamalısın, onların sağ kalmalarını ummalısın! Onlarda senin için hazırlanmış develer var!" diyor, sözlerini tekrarlamaktan ve "Sen bana bu hususta bir cevap vermeyecek misin?" diyerek sıkıştırmaktan geri durmuyordu.⁷⁷

⁷³ İbn Hişâm, III, 257.

⁷⁴ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe fi Marifeti's-Sahâbe, II, 374.

⁷⁵ İbn Esîr, el-Kâmil, II, 274.

⁷⁶ İbn Hişâm, III, 250.

⁷⁷ İbn Hişâm, III, 250; Vâkıdî, II, 511.

Etrafindakiler yine "Sen daha önce Benû Kureyza'nın dostu idin. Daha önce size yardımcı olmuşlardı. Felâkete düşmüş olan bu eski dostların hakkında hükmünde dikkatli ol!" dediler. Hz. Sa'd, onların yüzüne bile bakmadı. Etrafindaki adamlarına dönüp; "Şu anda, Allah için hiçbir kınayıcının kınamasından çekinmeyeceğim." dedi. Sa'd b. Muâz yaralı olduğu halde merkeb üzerinde getirilince Allah Rasûlü: "Efendiniz için kalkınız" başka bir rivayette ise "Sizin en hayırlınız için kalkınız." buyurdular.⁷⁸ Hz. Peygamber Hz. Sa'd'dan onlar hakkında gerekli kararı vermesini istemişti. Sa'd b. Muâz: "Hüküm vermeye Allah ve Allah'ın Rasûlü daha layıktır deyince Hz. Peygamber O'na:"Sen onlar hakkında hükmünü ver!" buyurdu.⁷⁹ Bunun üzerine, Sa'd b. Muâz, Evslilere:"Onlar (Benû Kureyza Yahûdileri) hakkında bir hüküm verdiğimde onu kabul edeceğinize dair, bu yolda Allah'ın ahd ve mîsakıyla bana söz veriyor musunuz? Benû Kureyza Yahûdileri hakkında vereceğim hükme razı mısınız?" diye sordu. Evsliler: "Evet! Razıyız. Zaten, sen burada yok iken, senin hükmüne razı olduk. Senden başkasının Benû Kaynuka'dan olan müttefiklerine yaptığı gibi iyilik yapacağını umularak aramızdan sen seçildin! Sen yapacağın ikramı bize yapacaksın! Biz sana bugün muhtaç olduğumuz kadar muhtaç olmadık!" dediler. Sa'd b. Muâz: "Siz, zahmet ve meşakkat vermekte acele etmeyiniz!" dedi.

Evsliler, Sa'd b. Muâz'a: "Sen bu sözünle ne demek istiyorsun?" diye sordular. Sa'd b. Muâz: "Onlar (Benû Kureyza Yahûdileri) hakkında bir hüküm verdiğimde, o hükmü kabul edeceğiniz hakkında bana Allah'ın ahd ve mîsakıyla söz veriyor musunuz?" diye tekrar sordu. Evsliler: "Evet! Söz veriyoruz!" dediler. O sırada, Allah Rasûlü oraya yakın bir yerde, bazı sahabileriyle birlikte oturuyordu. Sa'd b. Muâz, Hz. Peygamber'e olan derin saygısından dolayı, yüzünü başka tarafa çevirerek: "Şurada bulunan zât da, bu yolda vereceğim hükmü kabul buyuracağına dair, bana Allah'ın ahd ve mîsakıyla, sizin gibi, söz veriyor mu?" diye gaib sîgasıyla sordu. Hz. Peygamber de, yanındakilerle birlikte: "Evet!" buyurdu.⁸⁰

Sa'd b. Muâz, Benû Kureyza Yahûdilerine: "Hakkınızda hüküm verebilmem için Kur'ân veya Tevrat'tan hangisini tercih ettiğinizi haber verin" dedi. Onların

⁷⁸ Buhârî, Menâkıb, 11; Müslim, Cihâd, 22; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, II, 374-375.

⁷⁹ İbn Sa'd, III, 424; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, II, 666.

⁸⁰ İbn Hişâm, III, 250- 251; Vâkıdî, II, 512.

Tevrat'ı tercih etmeleri üzerine Hz. Sa'd, Tevrat'ın hükümlerine göre kararını açıkladı.⁸¹ Sa'd b. Muâz: "Ben, onlar (Benû Kureyza Yahûdileri) hakkında: Ustura tutan, ergenlik çağına eren erkekler öldürülsün, malları (Müslümanlar arasında) bölüştürülsün ve Çocuklar ile kadınlar esir edilsinler, diye hükmettim!" dedi.⁸² Başka bir rivayette ise: Benû Kureyza'da avret yerinde kıl biten erkeklerin öldürülmesi hükmünü vermiştir.⁸³

Buhârî'de geçen bir başka rivayette ise Sa'd b. Muâz, Benû Kureyza hakkında: "Ben onlar hakkında şöyle hüküm veriyorum: Bunların harp edenleri öldürülür, kadınları ve çocukları esir edilir, malları da taksîm olunur." dedi.⁸⁴

Sa'd b. Muâz Benû Kureyza Yahûdileri hakkında bu hükmü verince, Allah Rasûlü: "Sen Yüce Allah'ın yedi kat gökler üstündeki (Levh-i Mahfuz'daki) hükmüne uygun hüküm verdin"⁸⁵

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise Hz. Peygamber: "Varlığım Kudret Elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki; onlar hakkında bana açıkladığın hükmü, Allah bana emretmişti." buyurmuşlardır.⁸⁶

İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-Ğâbe* isimli eserinde geçen rivayette ise Allah Rasûlü: "Melik'in hükmüyle hükmettin" buyurdular.⁸⁷

Sa'd b. Muâz'ın Benû Kureyza Yahûdileri hakkında verdiği hüküm, Musa'nın şeriatında yer alan hükme uygun bulunuyordu. Yahûdilerin kutsal kitabı olan Tevrat'ta böyle azgınlık eden bir kavim hakkında uygulanacak ceza şöyle açıklanmaktadır: "Bir şehre savaş için yaklaştığında, onu sulha davet edesin ve eğer sana sulh cevabını verip, kapılarını açar ise, içinde bulunan kavmin hepsi sana haraç verip hizmet etsinler. Fakat, eğer senin ile barış etmeyip savaş eder ise, onu

⁸¹ İbn Abdilber, el-İstiab, II, 167.

⁸² İbn Hişâm, III, 251; Vâkîdî, II, 512; İbn Sa'd, III, 426; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 56; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 186; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, II, 72; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 121; İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, Târihu İbn Haldûn, Beyrût, 1971, II, 31; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, VI, 138.

⁸³ Buhârî, Meğâzi, 32; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, Sünen-i Ebû Dâvûd, Beyrut, 1969, Hudûd, 18; İbn Mâce, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, es-Sünen, Mısır, 1952, Hudûd, 4.

⁸⁴ Buhârî, Meğâzi, 32; Ebû Davud, Tıp, 7; İbn Mâce, Tıp, 24; Tirmizî, Siyer, 29.

⁸⁵ İbn Sa'd, III, 425; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübela, I, 289.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 56, 141.

⁸⁷ Müslim, Cihâd, 22; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, II, 374-375.

kuşatasın. Ve Allah'ın Rab, onu senin eline teslim ettiğinde, erkeklerinin hepsini kılıçtan geçiresin! Kadınlar ile çocukları ve hayvanları ve bütün ganimeti, yani o şehirde bulunanın hepsini yağma edip, Allah'ın Rabbın sana verdiği düşmanların ganimetini yiyessin. Bu taifelerin şehirlerinden olmayıp senden çok uzak olan şehirlerin hepsine böyle yapasın! Allah'ın Rabbın sana mîras olmak üzere verdiği bu kavimlerin şehirlerinden hiçbir can sağ bırakmayasın!"⁸⁸

Tevrat'tan ve Tevrat'ın hükmünden hiçbir zaman ayrılmayacaklarını söyleyen Benû Kureyza Yahûdileri, Sa'd b. Muâz'ın haklarında vermiş olduğu hükme itiraz edemediler. Adeta zımnen de olsa sanki bu cezayı hak ettiklerini anlatıyor gibiydiler.⁸⁹ Verilen bu hüküm hemen o gün değil ertesi gün tatbik edilmiştir. Esirler rivayetlere göre ya Remle bint. Hâris'in evinde ya da Keyse bint. Hâris'in evinde hapsedilmişlerdir.⁹⁰

Hz. Sa'd'ın hükmü gereği Kureyza erkekleri kılıçtan geçirilerek hazır hendeklere gömülmüş; kadın ve çocukları da müslümanlar arasında taksim edilmiştir. Öldürülen Yahûdilerin sayısı hakkında rivayetler muhtelifdir. Bazı rivayetlere göre 400, kişi⁹¹ bazılarına göre 600 veya 700 kişiydiler.⁹²

Kadınlardan da sadece Bunâne isimli bir kadının, Hallâd b. Süveyd'e taş atmak suretiyle ölümüne sebebiyet verdiği için öldürüldüğü, bunun dışında hiçbir kadının öldürülmediği rivayeti kaynaklarımızda yer almaktadır.⁹³

Bazı rivayetlere göre Kureyza Yahûdilerinden bir kısmının ailelerinin ricaları sonucu affedilmelerine rağmen sırf inatları yüzünden ölmeyi tercih ettikleri de olmuştur.⁹⁴

Vâkıdî'nin bizlere vermiş olduğu bilgilere göre kalelerinden indirilen Benû Kureyza Yahûdilerinin erkekleri, elleri boyunlarına bağlanarak, götürülecekleri yere götürüldüler. Kadınlarla çocuklar, ayrı bir yerde toplandılar. Kalelerde 1500 kılıç,

⁸⁸ Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, XX, 10–15.

⁸⁹ İbn Hişâm, III, 253; Vâkıdî, II, 503–506, 514; M. Âsım Köksal, İslam Tarihi, V, 144–146.

⁹⁰ Süheyli el-Endelûsi, er-Ravdu'l-Unuf, Dımeşk, 2005, II, 198.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 350.

⁹² İbn Hişâm, III, 252; Vâkıdî, II, 518.

⁹³ Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l-İslam, I, 163.

⁹⁴ İbn Hişâm, III, 253–254.

300 zırh gömlek, 2000 mızrak, 1500 kalkan bulundu. Ayrıca, pek çok ev eşyası, kap kakak, erzak, mal, koyun, sığır ve saka develeri de bulunup bir araya toplandı.

Küplerde, kaplarda bulunan bütün içkiler döküldü ve kapları kırıldı. Alınan ganimet malları Remle bint. Hâris'in evine taşındı. Deve ve davarlar da, orada yayılmaya bırakıldı.⁹⁵

Müsteşriklerden Montgomery Watt, Kureyza Yahûdilerinin öldürülmesi ile ilgili olarak bunun vahşice olduğu, insanlık dışı olduğu şeklinde açıklamalar yaparak eleştirme yoluna gitmiştir. Watt, Medine kuşatmasındaki ihaneti itiraf edip bunu onaylamamasına rağmen yine de Yahûdilerin affedilmesi gerektiğini savunmaktan da geri durmamıştır.⁹⁶

Hendek savaşının en kritik anında antlaşmayı bozarak ihanet etmek istemeleri kendilerine bu cezanın verilmesini gerekli kılmıştır. Müslümanların var olma mücadelesi içerisinde oldukları bir ortamda onları iki cephe arasında yalnız bırakarak hainliklerini ortaya koymuşlar dahası beraberce yaşadıkları şehri savunmaktan kaçınıp şehirlerini düşman işgaline apaçık hale getirmişlerdir.⁹⁷

3.Hz. Peygamber ile Münasebetleri

Birinci Akabe Biati'ndan sonra Mus'ab b. Umeyr'in davetiyle İslamı seçen Sa'd b. Muâz'ın İslamiyetin Medine'de yayılmasında, son derece önemli katkısı olmuştur. O'nun sayesinde hemen hemen bütün kabilesi islamiyeti seçmiştir.

Sa'd b. Muâz, Allah Rasûlü'nü çok severdi. Rasûlüllah'a bir zarar gelmemesi için adeta kendi canını hiçe sayarak O'nu korumaya özen gösterirdi. Nitekim daha Bedir Savaşına hazırlık esnasında Allah Rasûlü'nün yanında olduklarını söyleyen ve ne pahasına olursa olsun O'nu koruyacaklarını belirten Evs Kabilesinin lideri Sa'd b. Muâz'dır. Savaşın yapılacağı esnada Rasûlüllah'a Ensar tarafından verilen bu söz Hz. Peygamber'in Ensâr'a hitaben: "Sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz"⁹⁸ sözünün anlamını daha da net bir şekilde ortaya çıkarıyordu. Ensar adına Sa'd b.

⁹⁵ Vâkıdî, II, 509–510, 513.

⁹⁶ Watt, Montgomery, Muhammed at Medina, trc. Ş. Bereket, Beyrut, tsz, s.327.

⁹⁷ Atçeken, İsmail, Hz. Peygamberin Yahûdilerle Münâsebetleri, İstanbul, 1996, s. 131.

⁹⁸ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 3.

Muâz tarafından verilen bu söz savaşmak isteyen sahabenin cesaretini daha da artırıyor ve Rasûlüllah bu sözlerin verdiği bir sevinçle “Haydi, yürüyünüz Allah'ın bereketine doğru! Size müjdelerim ki; Allah, bana iki taifenin birini vadetti. Vallahi, şu anda, sanki o kavmin vurulup düşecekleri yerlere bakıyor gibiyim” buyuruyordu.⁹⁹

Bedir Savaşı esnasında Allah Rasûlü için bir gölgelik hazırlanma fikrini teklif eden ve gece sabaha kadar Rasûlüllah'ın başında nöbet tutan yine Sa'd b. Muâz idi. Hz. Peygamber'le olan bu münasebetini İslam Tarihi kaynaklarımız bizlere şu şekilde haber vermektedir: Bedir Savaşı'nın hazırlıklarının yapıldığı bir esnada Sa'd b. Muâz, Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana hurma dallarından bir gölgelik yapalım. Sen o gölgelikte otur ve bineklerini de yanına bağlayalım. Sonra biz düşmanımıza mülaki olalım, eğer Allah bizi aziz kılar, düşmanımızı mağlup ederse, zaten bu bizim sevdiğimizdir. Eğer biz mağlup olursak, sen bineklerine biner ve kavmimizden buraya katılmayanların yanına gidersen. Çünkü bazı kavimlerimiz savaşa katılmadılar. Fakat onların sana olan muhabbetleri, bizimkinden daha fazladır. Eğer onlar senin savaşla karşı karşıya geleceğini zannetseydiler kesinlikle geri kalmazlardı. Allah seni onlar vasıtasıyla korur, Onlar sana candan bağlıdırlar ve senin yanında cihad edicidirler" dedi.¹⁰⁰ Bunun üzerine Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ı övdü. Ona hayır dua yaptı. Sonra Rasûlüllah'a bir gölgelik yapıldı. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ile birlikte bu gölgeliğin içine girip oturdu Sa'd b. Muâz da, kılıcını sıyırıp, gölgeliğin kapısı önünde dikildi.¹⁰¹

Savaş bitip de müşrikler bozguna uğratıldığı zaman, müslümanlardan bir kısmı müşrikleri takip edip esir alıyor, bir kısmı da ganimet mallarını topluyordu. Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ın yüzünde, halkın yaptıkları şeyden (müşrikleri öldürmeyip esir etmelerinden) hoşnutsuzluk gösterdiğini gördü. Ona: "Vallahi, Ey Sa'd! Halkın yaptığı şeyden hoşlanmıyor gibisin?" buyurdu. Sa'd b. Muâz da:"Evet! Vallahi ya

⁹⁹ İbn Hişâm, II, 267; Vâkıdî, I, 48–49; Taberî, Târih, II, 274.

¹⁰⁰ İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, III, 103.

¹⁰¹ İbn Hişâm, II, 272–273; Vâkıdî, I, 49; İbn Sa'd, II, 15; Taberî, Târih, II, 277; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 122; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, I, 252; İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 268.

Rasûlallah! Bu, Allah'ın Kureyş müşriklerinin başına getirdiği ilk musibetti. Bence onları öldürmek sağ bırakmaktan daha makbuldür!" dedi.¹⁰²

Uhud Savaşı'nın öncesindeki tutum ve davranışı Sa'd b. Muâz'ın Allah Rasûlü'ne ne kadar bağlı olduğunu gösterir. Sahabe savaşa çıkmak için hazırlanınca Sa'd ve Üseyd: "Rasûlullah savaş için Medine'nin dışına çıkmayı istemediği halde niçin siz O'nu zorluyorsunuz. İlahi emir O'na iner. Siz O'nu dinleyin."¹⁰³ gibi uyarı ve telkinlerle sahabenin Rasûlullah'ı üzecek bir davranışta bulunmamalarını istemişlerdir.

Savaşın şiddetlendiği esnada bile Allah Rasûlü'nü koruyan sahabilerin içerisinde Sa'd b. Muâz vardı. Enes b. Nadr'ın "Bugün Cennetin kokusunu alıyorum" deyip de savaşın sonunda seksenden fazla kılıç darbesiyle tanınmayacak halde olduğunu görünce Sa'd b. Muâz Hz. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Rasûlü! Onun yaptığını ben yapamadım."¹⁰⁴ diyerek yapmış olduğu fedakârlıkla yetinmediğini göstermiştir.

Uhud Savaşında Sa'd b. Muâz'ın Hz. Peygamber'in etrafında adeta bir koruma kalkanı gibi durduğunu göstermesi açısından şu olay önemlidir. Hz. Peygamber Uhud Savaşı'nda yaralanmış, bitkin düşmüş; sağında Sad b. Muâz, solunda Sad b. Ubâde olduğu hâlde yavaş yavaş yürümektedir. Talha b. Ubeydullah yaralı bir vaziyette uzaktan Hz. Peygamber'i seyretmektedir. Hz. Peygamber'in bir kayaya çıkmak istediğini fakat bitkinlikten dolayı çıkamadığını görür. Bunun üzerine yaralı yaralı koşarak Rasûlullah'ın yanına gelir ve O'na: Ya Rasûlallah! Ben sana merdiven olayım, benim omzuma bas ve kayanın üzerine çık, der. Eğilir ve Rasûlullah'ın kayanın üzerine çıkmasına yardımcı olur. Hz. Peygamber Talha için: "Talha'ya cennet vacip oldu" der. Talha bunu duyunca:

— Ya Rasûlallah, ben ne yaptım da bu derece önemli bir mükâfata nail oldum, diyerek hayretini belirtir.¹⁰⁵ Olay Hz Talha'nın cennetliklerden olduğunu bildiren söz ile ilgilidir. Bu olayın meydana geldiği esnada Hz. Peygamber'in yanı

¹⁰² İbn Hişâm, II, 280–281; İbnü'l-Cevzî, el Muntazam, III, 139; Taberî, Târih, II, 281; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 126; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, I, 258; İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 284.

¹⁰³ Vâkıdî, I, 213- 214; İbn Sa'd, II, 38.

¹⁰⁴ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 32.

¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 165; Tirmizî, Cihâd, 17, Menâkıb, 17.

başında duran sahabinin, O'nu koruyan ve yalnız bırakmayan Sa'd b. Muaz olduğu kaynaklarımızda zikredilmektedir.¹⁰⁶

Rasûlullah'ın eşi Hz Âişe'ye atılan iftiranın karşısında ilk duranlardan biri de yine Sa'd b. Muâz idi. Hatta bu konuda aralarında kardeşlik bağları kurdukları Hazrec kabilesiyle bile karşı karşıya geldiler. İftira olayı ile ilgili Allah Rasûlü mescitte bir konuşma yaptılar. Konuşmasında şehadet getirip, Allah'a layık olduğu şekilde hamd ve senada bulunduktan sonra: “Aileme iftira eden birtakım kimseler hakkında yapılması gereken iş hususundaki görüşlerinizi bana açıklayınız! Allah'a yemin ederim ki; ben ailem hakkında hiçbir kötülük bilmiyorum! Onların zevcemi itham ettikleri kişi hakkında da, vallahi, hiçbir kötülük bilmiyorum.”¹⁰⁷

Bunun üzerine, Sa'd b. Muâz, ayağa kalkarak şöyle dedi: “Ya Rasûlallah! Bana izin ver! Onun boynunu vuralım! Eğer o Evslilerden biri ise, onun hemen boynunu vururuz! Eğer Hazreclilerden biri ise, bize emredersen, onun hakkındaki emrini de yerine getiririz!”¹⁰⁸ Bunun üzerine, Hazrec kabilesinin seyyidi Sa'd b. Ubâde ayağa kalkarak şöyle cevap verdi: “Allah'ın beka ve ebediyetine yemin ederim ki; sen yanılıyorsun! Sen onu öldüremezsin, öldürmeye güç yetiremezsin! Eğer iftiracılar Evs kabilesinden olmuş olsalardı, onların boyunlarını vurmak istemezdim Sen bize Cahiliye devrindeki davayı güttürmek, onu aramıza yeniden sokmak mı istiyorsun? Halbuki Allah onu yok etmiştir!”¹⁰⁹

Nihayet, iki kabile ayaklandılar, hatta birbirleriyle çarpışmaya niyetlendiler! Rasûlullah, minberde ayakta durarak, onları yatıştırmaya çalıştı. En sonunda onlar sustular. Rasûlullah da sustu.¹¹⁰

Bu olay esnasında kabile olarak Evs ve Hazrec arasında; şahsi olarak da Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubâde arasında ufak da olsa bir kırgınlık meydana gelmişti. İşte bu kırgınlığı gidermek için Allah Rasûlü, Sa'd b. Muâz'ın elinden tutarak Evslilerle birlikte Sa'd b. Ubâde'nin evine gittiler. Sa'd b. Ubâde yemek hazırlattırıp, hep birlikte yemeği yediler ve dağıldılar.

¹⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 165; Tirmizî, Cihâd, 17, Menâkıb, 17.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 59; İbn Hişâm, III, 312.

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, a.g.e, VI, 196.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, a.g.e, VI, 59; İbn Hişâm, III, 313; Vâkıdî, II, 431.

¹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, a.g.e, VI, 196.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Allah Rasûlü bu sefer de, Sa'd b. Ubâde'nin elini tutarak Hazreclilerle birlikte Sa'd b. Muâz'ın evine gitti. Oturup konuştular. Sa'd b. Muâz yemek hazırlattı, hep birlikte yemeği yediler ve dağıldılar.¹¹¹ Böylelikle sahabe arasında oluşabilecek olan uzun süreli kırgınlıklar da önlenmiş oldu. Allah Rasûlü'nün bu tavrı O'nun kavgaya ve şiddete ne derece karşı olduğunu, ufak dahi olsa birtakım sürtüşmelere meydan vermediğini bizlere açık olarak göstermektedir. Aynı şekilde sahabe de olayın büyümesine fırsat vermeden uhuvvetin sağlanması gerektiğini gözler önüne sermiştir.

İfk hadisesini ortaya atan münafıkların lideri Abdullah b. Übey'in öldürülmesiyle ilgili Hz Ömer'in Allah Rasûlü'ne teklif ettiği kişilerden birisi de Sa'd b. Muâz idi. Hz Ömer öncelikle bu işi kendisinin yapmak istediğini söyledi. Eğer muhacirlerden biri değil de Ensâr'dan biri yapacak ise bunu Sa'd b. Muâz, Muhammed b. Mesleme veya Abbâd b. Bişr'in yapmasını Rasûlüllah'a teklif etti. Bunun üzerine Allah Rasûlü : "Nasıl olur yâ Ömer! Bu insanlar, 'Muhammed ahabını öldürüyor! demezler mi? Hayır! Ben böyle bir şey yapmayacağım!'"¹¹² dedi.

Hendek Savaşı'nın hazırlıklarının yürütüldüğü esnada Harise Oğulları Peygamberimize gelerek: Yâ Rasûlallah! Ensar evlerinden hiçbiri, bizim evlerimiz gibi değildir. Gatafan ordusuyla bizim aramızda, onların şerrini bizden giderecek kimse yoktur. İzin ver de, evlerimize dönelim, çocuklarımızı ve kadınlarımızı koruyalım!" demişlerdi. Peygamberimiz de, onların dönüp gitmelerine izin vermişti. Sa'd b. Muâz, Hârise oğullarının dönmek için hazırlandıklarını haber alınca, Hz. Peygamber'e gelerek:"Yâ Rasûlallah! İzin verme bunlara! Vallahi, biz ne zaman bir musibete uğrasak, daralsak, onlar hep böyle yaparlar!" dedikten sonra, Harise oğullarının yanına vardı."Biz sizden temelli böyle hareketler mi göreceğiz?! Biz ne zaman bir musibete uğrasak, daralsak, siz hep böyle yapar durursunuz" diyerek onlara çıkıştı. Bunun üzerine, Rasûlüllah da onların dileklerini kabul etmekten vazgeçti.¹¹³

¹¹¹ Vâkıdî, II, 435.

¹¹² Taberî, Tefsir, XXVIII, 114.

¹¹³ Vâkıdî, II, 463.

Hendek kazımı sırasında da Sa'd b. Muâz canla başla gayret göstermiştir. Kazım esnasında yorulup da Hz. Peygamber'le birlikte köşede dinlenirken Zeyd b. Sâbit'i toprak taşırken gördü ve Rasûlüllah'a: "Allah'a hamd olsun ki cahiliyedeki Buâs harbi esnasında beni sağ bıraktı da sana iman etme şerefine nail oldum.Yoksa ben bunun(Zeyd b. Sâbit) babası ile harp esnasında boğaz boğaza gelmiştim." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Fakat O'nun bu oğlu ne iyi bir çocuktur"¹¹⁴ buyurdu.

Hendek Savaşı öncesinde Kureyzaoğulları Hz. Peygamber ile anlaşma yapmış ve ahitleşmişlerdi. Ka'b b. Esed kavmi adına Hz. Peygamber ile anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmayı bozmak isteyen Huyey b. Ahtab, Ka'b b. Esed ile görüşmek isteyince Ka'b bunu reddetti. Huyey ısrarlı davrandı ve Gatafanoğulları ile Kureyşlilerin büyük bir ordu ile geldiğini haber verdi. Bu haberi alan Ka'b, Huyey ile görüştü ve Hz. Peygamber ile yapmış olduğu anlaşmayı bozdu.¹¹⁵

Hz. Peygamber'e Yahûdilerin ahdi bozdukalari haberi ulaşınca Allah Rasûlü konuyu yerinde incelemek üzere bir heyet gönderdi.Bu heyetin içinde Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Revâha ve Havvât b. Cübeyr vardı.¹¹⁶ Hz. Peygamber heyeti gönderirken onlara şöyle dedi: "Gidiniz ve bakınız. Bize ulaşan haberin doğru olup olmadığını anlayınız. Haber doğru ise halkı zayıf düşürecek sözler söylemekten kaçınınız.¹¹⁷ Bana anlayacağım bir işaretle bildirin.Eğer bizimle kendileri arasındaki anlaşmaya vefalı iseler onu insanlara açıklayınız."¹¹⁸ dedi. Bunun üzerine heyet Yahûdilerin yurtlarına gitti.Anlaşmayı yenilemeleri istenince Yahûdiler: "Siz Benû Nadîr Yahûdilerini Medine'den sürüp çıkarmakla bizim kanadımızı kırdınız! Rasûlüllah da kim oluyormuş? Muhammed'le aramızda ne ahid vardır, ne de akid!" dediler. Bunun üzerine, Sa'd b. Muâz, onlara ağır sözler söyledi. Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz'a:"Bırak onlarla sövüşmeyi! Bizimle onlar arasındaki iş, sövüşmekten daha büyük ve önemlidir!" dedi. Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde ve arkadaşları, Hz. Peygamber'in yanına döndüler. Selam verdikten sonra, kısaca: 'Adal ve Kâre!'

¹¹⁴ Vâkıdî, II, 448.

¹¹⁵ İbn Hişâm, III, 232–233.

¹¹⁶ Taberî, Târih, II, 572; Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l-İslam, İstanbul, I, 159; Zehebî, Târihu'l-İslam, II, 288; İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdü'l-Mead, II, 117.

¹¹⁷ Taberî, Târih, II, 572.

¹¹⁸ Vâkıdî, Meğâzi, II, 459.

dediler. Bununla, Benû Kureyza Yahûdilerinin tutum ve davranışlarını Adal ve Kâre kabilelerinin irtikap ettikleri gaddarlık ve vefasızlığa benzetmek istediler.¹¹⁹ Sa'd b. Muâz'ın bu heyetin içerisinde yer alması anlaşma, arabuluculuk ve diplomasi alanlarında kendisine olan güveni ortaya koyma açısından önem arz eder.

Hendek Savaşının başlayıp da muhasaranın devam ettiği sıralarda Hz. Peygamber, soğğun, kıtlığın ve açlığın günden güne arttığını görünce, Gatafanların kumandanları Uyeyne b. Hısn ile Hâris b. Avfa; Müslümanları muhasaradan vazgeçerek askerleriyle birlikte dönüp yurtlarına giderlerse kendilerine Medine'nin yıllık hurma mahsulünün üçte birinin verilebileceğini bildirmişti.¹²⁰ Uyeyne b. Hısn: "Eğer bize Medine'nin bu yılki mahsulünü verirsen, biz aradan çıkar, seni kavminle başbaşa bırakarak dönüp gideriz!" dedi. Hz. Peygamber: "Hayır!" buyurdu.¹²¹

Allah Rasûlü Gatafanoğullarını Mekke müşriklerinden ayırmak ve muhasaranın direncini kırmak arzusundaydı. Bu yüzden de Gatafanoğulları ile barış anlaşması yapmak istiyordu. Hz. Peygamber bu arzusunu Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde ile paylaştı. Onlar da "Yâ Rasûlallah! Bu, yapmamızı senin istediğin bir şey midir? Yoksa bu, Allah'ın sana emrettiği ve bizim de muhakkak yerine getirmemiz gereken bir şey midir? Yahut yapılmasını bize bıraktığın bir şey midir?" dediler.¹²²

Hız. Peygamber: "Eğer bunu yapmaya Allah tarafından emrolunsaydım, size danışmaz, gereğini hemen yerine getirirdim. Bu, sizin kabul edip etmemekte serbest bulunduğunuz bir görüşten ibarettir!¹²³ Evet! Bu, sırf sizin için yapmak istediğim bir şeydir! Vallahi, ben ancak bütün Arapların sizi tek yaydan oka tuttuğunu, her yandan üzerinize saldırdığını gördüğüm için böyle bir şey yapmayı düşünmüş, bununla da o birleşmiş Arapların bir müddet için kuvvetlerini kırmak istemişim!" buyurdu.

Câbir'den rivâyete göre: Hendek savaşında Sa'd b. Muâz yaralanmış ve kol damarlarından biri kopmuştu. Sa'd'ın kanı Rasûlüllah O'na kucağına alıncaya dek akmadı. Rasûlüllah O'nu kucakladığında kan akmaya başladı ve kan Allah

¹¹⁹ İbn Hişâm, III, 233; Vâkıdî, II, 459; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 103–104.

¹²⁰ İbn Hişâm, III, 234.

¹²¹ İbn Hişâm, III, 234.

¹²² İbn Hişâm, III, 234; Vâkıdî, II, 478; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, VI, 132.

¹²³ İbn Sa'd, II, 73; Belâzürî, Ensâbu'l-Eşrâf, I, 346; İbn Abdilber, el-İstiâb, II, 597.

Rasûlü'nün pazusuna kadar ulaştı.¹²⁴ Rasûlüllah onu ateşle dağlayarak tedavi etti. Sa'd'ın kolu şişince kanı tekrar bıraktı sonra tekrar dağlayarak tedavi etti fakat eli yine şişmişti Sa'd bu durumu görünce: "Allah'ım, Benû Kureyza'ya karşı yüzümü güldürmeden canımı alma."¹²⁵ diyerek duada bulundu.

Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ın Ekhal¹²⁶ denilen damarına isabet eden yarısından dolayı iki defa ateşle dağlamıştır.¹²⁷ Başka rivayetlerde ise birinci dağlamadan sonra yaranın iltihap oluştuğu ve Hz. Peygamber'in yarayı tekrar dağladığı bizlere aktarılmıştır.¹²⁸

Sa'd b. Muâz hediyeleşmeyi seven ve özellikle de Rasûlüllah söz konusu olduğunda en kıymetli bir şeyi dahi esirgemeyen sahabilerdendi. Enes b. Mâlik'in rivayet ettiğine göre Sa'd b. Muâz Hz. Peygamber'e dibac kumaşından dokunmuş altın işlemeli bir cübbe göndermiştir. Rasûlüllah'ın da bu cübbeyi giydiği rivayetleri mevcuttur.¹²⁹ Hediye ettiği bu elbisenin ipek olduğu da rivayet edilmiştir.¹³⁰

Sahabilerin beğenerek dokunmak istedikleri, Hz. Peygamber'in ise "Sa'd b. Muâz'ın (cennetteki) mendilleri muhakkak bundan daha hayırlıdır -yâhut daha yumuşaktır-"¹³¹ buyurduğu bu elbiseyi Hıristiyan meliklerinden olan Ukeydir'in gönderdiği rivayeti de vardır. Bu rivayette de dibac kumaşından altın işlemeli bir cübbe olarak bahsi geçer.¹³²

Sa'd b. Muâz Hendek Savaşında kolundaki damarından bir ok yarası alınca durumu ağırlaşmıştı. Hemen O'nu mescitteki kendisi için hazırlanan özel bir çadıra taşıdılar. Rufeyde isimli kadın da O'nun tedavisi ile ilgileniyordu. Allah Rasûlü O'nun yanına uğradığı zaman hal hatır sorar, akşam nasıldın? Şimdi nasıl oldun? Şeklinde gönlünü almaya çalışırdı.¹³³ Hz. Peygamber, Ensar-Muhacirun arasında

¹²⁴ İbn Sa'd, III, 5; Zehebî, Siyeru A'lami'n-Nübelâ, I, 289.

¹²⁵ Tirmizî, Siyer, 29

¹²⁶ Ekhal: Kolda bulunan atardamardır.(Bkz. Mustafa Şemsüddin Karahisârî, Ahteri Keb'ir, çev. İlhamî Ulaş, Abdülkâdir Dedeoğlu, İstanbul, 1978, s.40.)

¹²⁷ İbn Mâce, Tıp, 24; Ebû Davud, Tıp, 7.

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 312; Zehebî, Siyeru A'lami'n-Nübelâ, I, 285.

¹²⁹ Tirmizî, Libas,3; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, es-Sünen, Halep, 1986, Ziyet, 89. (Tirmizi: Bu konuda Esmâ bint. Ebî Bekir'den de hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis sahihtir.)

¹³⁰ Buhârî, Menâkıb, 11; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 24.

¹³¹ Buhârî, Menâkıb, 11; Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 234; İbn Sa'd, III, 12.

¹³² İbn Sa'd, III, 435; Zehebî, Siyeru A'lami'n-Nübelâ, I, 291-292.

¹³³ İbn Sa'd, III, 7-8; Zehebî, Siyeru A'lami'n-Nübelâ, I, 287.

teker teker kardeşlik ilân ederken Sa'd b. Muâz'ı da, Sa'd b. Ebî Vakkas ile kardeş yapmıştı. Hz. Sa'd, sahip olduğu bütün malını muhacir kardeşiyle paylaşmıştı.¹³⁴

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde aktardığı bir rivayete göre Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ın evinde iftar yapmış ve Hz Sa'd ve ailesine şöyle dua etmiştir: "Yanınızda hep oruçlular iftar etsin. Yemeğinizi iyi insanlar yesin. Melekler de size dua ve istiğfarda bulunsun"¹³⁵

¹³⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 292.

¹³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 138.

İKİNCİ BÖLÜM

VEFÂTI VE ŞAHSİYETİ

1.Vefâtı

Sa'd b. Muâz, Benû Kureyza yahûdileri hakkında hükmünü verdikten sonra Medine'ye döndü. Hendek Savaşında aldığı yara deşildi ve kan yeniden akmaya başladı. Mescid-i Nebevi'nin içinde Gıfar oğullarına ait bazı çadırlar da bulunuyordu. Rivayetlere göre Sa'd b. Muâz'ın kanı onların çadırlarının yanına kadar akmıştır. Halbuki yarası daha önceden iyileşmiş ve yüzük kadar bir şey kalmıştı.¹³⁶

Hz Âişe'den gelen bir rivayete göre O şöyle demiştir: Sa'd b. Muâz hasta olarak çadırında yatarken Allah Rasûlü, Ömer ve babam Ebû Bekir ile birlikte çadıra geldiler. Muhammed'in nefsinin kudret elinde tutana yemin ederim ki ben bulunduğum odada Ömer'in ağlamasını, babam Ebû Bekir'inkinden ayırt edebiliyordum. Onlar Allah Teâlâ'nın da buyurduğu gibi kendi aralarında çok merhametli idiler. "O'nun (Muhammed'in) yanında bulunanlar kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında ise çok merhametlidirler"¹³⁷. Hz. Peygamber ise hiç kimse için ağlamazdı. Fakat o anda çok üzüldükleri zaman yaptıkları gibi sakalını tutuyordu.¹³⁸

Hz. Peygamber ölüm döşeğinde bulunan Sa'd b. Muâz'ın yanına gelerek O'nun için şöyle dua ettiği rivayeti de mevcuttur: "Allah sana bir kavmin efendisi olarak mükâfatını versin. Sen Allah'a vermiş olduğun sözünde durdun. Allah da sana vermiş olduğu sözü mutlaka yerine getirecektir".¹³⁹

Sa'd b. Muâz ölüm döşeğine düştüğü zaman, yanına çağırdığı kimselere sırtındaki cübbeyi kastederek "Beni bu cübbeye sarıp defnediniz! Çünkü ben Bedir günü müşriklerle karşılaştığım zaman, üzerimde bu cübbe var idi ve yalnız ona bürünmüş bulunuyordum" diye vasiyet etmişti.¹⁴⁰

¹³⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 23.

¹³⁷ Fetih 48/29.

¹³⁸ İbn Sa'd, III, 3; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 23; İbn Hacer, el-Askalânî Şihâbüddin Ebû'l-Fadl, el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe, Mısır, 1939, I, 274; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, VI, 138.

¹³⁹ İbn Sa'd, III, 9; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, X, 40

¹⁴⁰ İbn Abdilber, el-İstiâb, II, 610.

Hız. Peygamber'e Sa'd'ın durumunun ağırlaştığı haber verildiğinde koşarak gelip Sa'd'ın başını mübarek göğüslerine bastırdılar. Sa'd henüz ölmeden Hız. Peygamber onun için "Ey Rabb'im! Sa'd tasdik edip kendisine verilen vazifeleri yerine getirdi. Onun ruhunu hiç bir ruha nasip etmediğin bir hayırla kabul et!" diye dua ettiler. Onun bu sözlerini işiten Sa'd gözlerini açarak "Ey Allah'ın Rasûlü! Selam üzerine olsun! Şehâdet ederim ki sen Allah'ın Rasûlüsün!" dedi.¹⁴¹ Hız. Peygamber orada hazır bulunanlara, "Sizin sayınız kadar melek, Sa'd b. Muâz'ın vefâtında hazır bulunmak için Yüce Allah'tan izin istedi."¹⁴² dedi. Daha sonra yatmakta olan Sa'd b. Muâz'ın üzerini beyaz bir elbise ile örttüler. Sa'd iri yapılı birisiydi. Bu yüzden elbise küçük geldi. Ayak tarafına çekildiğinde başı, baş tarafına çekildiğinde ise ayakları açılıyordu. Bunun üzerine Sa'd'ın annesi ağlamaklı bir halde şu beyti okudu:

Sa'd'ın annesine eyvahlar olsun!

Annesi O'na çok düşkün ve bağlı biriydi

Orada bulunanlar 'Sa'd için ağıt mı yakıyorsun' dediklerinde Hız. Peygamber 'Bırakın onu, onun dışındaki bütün ağıtçılar yalancıdır ama O yalan demiyor' buyurdular.¹⁴³

Bu ziyaret Allah Rasûlü'nün çok sevdiği sahabisi ile son görüşmesi oldu. O gece Rasûlüllah'a bir melek (Cebrâil) geldi. "Bu gece senin ümmetinden ölen kişi kimdir? Onun ölümüyle bütün gök ehli müjdelendi." dedi. Bir başka rivayette ise Cebrâil (a.s) Yâ Muhammed! Kimdir bu ölü ki, kendisi için gök kapıları açıldı ve Allah'ın Arş'ı titredi!" dedi.¹⁴⁴ Hız. Peygamber, "Ben bilmiyorum. Ancak dün akşam Sa'd çok hasta idi." cevabını verdi. Allah'ın Rasûlü, Sa'd'ın vefât ettiği ve Kavminin gelip O'nu mahallelerine götürdükleri haberini alınca sabah namazından hemen sonra ashabıyla birlikte Hız. Sa'd'ın evine gittiler. Hızlı yürümesinden dolayı, ayakkabılarının ipleri koptu ve cübbesi mübarek sırtlarından düştü. Sahabiler, Hız. Peygamber'in arkasından yetişmekte zorluk çekiyorlardı. Bazıları "Ey Allah'ın Rasûlü! Bizi yorgun düşürdün" dediler. Bu kadar süratli gidişin sebebini soran bir sahabîye Allah Rasûlü, "Melekler, Hanzala'yı yıkadıkları gibi, yine bizden önce

¹⁴¹ İbn Sa'd, III, 426; Kandehevî, Hayâtü's-Sahâbe, III, 6-7.

¹⁴² İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, II, 373.

¹⁴³ İbn Sa'd, III, 7; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 286.

¹⁴⁴ İbn Hişâm, III, 262; Vâkıdî, II, 526.

davranıp Sa'd'ı da yıkamasınlar!"¹⁴⁵ buyurarak, aziz sahabîsine karşı son görevini meleklerden önce yapabilme arzusunu dile getirdiler. Rasûlüllah sahabesi ile birlikte Sa'd b. Muâz'ın evine ulaştıkları zaman O'nun yıkanmakta olduğunu gördüler. O esnada Sa'd'ın annesi vefâtı esnasında söylediği beyitleri tekrarlayıp ağlıyordu.

Ümmü Sa'd'ın vay haline!

Annesi O'na çok düşkün ve bağlı biriydi.¹⁴⁶

Rivayetler incelendiğinde görülüyor ki Sa'd b. Muâz'ın annesinin ağıt yakma hadisesi hem vefâtı sırasında hem de cenazenin yıkanması esnasında vuku bulmuştur.

Seleme b. Eslem'den gelen bir rivayete göre Sa'd b. Muâz'ın cenazesi evinin içinde yalnız olduğu halde Hz. Peygamber önümüzde, biz de arkasında idik. Onunla beraber içeri girmek istiyorduk. Hz. Peygamber içeriye girdi. Odada Sa'd b. Muâz'ın cenazesinden başka kimse yoktu. Onun üzeri örtülmüştü. Sanki Hz. Peygamber birilerinin üzerine basarak ilerliyor gibiydi. Bunun için olduğum yerde durup ileri geçmedim. Hz. Peygamber bana olduğum yerde kalmam için işaret etti. Ben durdum ve geridekilere de durmaları için işaret ettim. Hz. Peygamber dışarıya çıkınca "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kimseyi görmedim. Sanki sen omuzlardan atlıyormuşsun gibi adımlar atıyordun" dedim. Hz. Peygamber, "Ben oturacak herhangi bir yer bulamadım. Ta ki meleklerden birisi kanatlarından birini çekti de oturabildim" dedi. Hz. Peygamber ikide bir "Ey Ebû Amr! Ne mutlu sana! Ey Ebû Amr, ne mutlu sana! Ey Ebû Amr, ne mutlu sana" diyordu.¹⁴⁷

Hz. Peygamber cenazenin yanından çıkarken Sa'd b. Muâz'ın annesine 'Artık gözyaşın akmayıp dinse ve üzüntün gitse olmaz mı? Çünkü senin oğluna ilk gülen Allah ve ilk titreyen de Arş olmuştur'¹⁴⁸ diyerek teselli vermeye çalışmıştır.

Câbir'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ın ölümünün ardından arşın titrediğini, Rahman'ın arşının sarsıldığını ifade etmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁵ İbn Sa'd, III, 427; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 279; Kandehlevî, Hayâtü's-Sahâbe, IV, 411; Vâkıdî, II, 526.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, III, 7-8; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 287.

¹⁴⁷ İbn Sa'd, III, 428; Vâkıdî, II, 526-527.

¹⁴⁸ İbn Sa'd, III, 434.

¹⁴⁹ Buhârî, Menâkıbü'l Ensâr, 11; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 24; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 296; Tirmizî, Menâkıb, 3847; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 294.

Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın bizlere aktardığına göre Sa'd b. Muâz yıkanırken, Hz. Peygamber onun yanında bulunuyor, Hâris b. Evs b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr ve Seleme b. Selâme su döküyordu. Önce su ile sonra su ve sidr ile üçüncüsünde su ve kâfurla yıkandı. Yıkandıktan sonra, kızıl boz, üzeri yollu üç parça beze sarıldı. Daha sonra, üzerinde cenaze taşınan serir getirilerek, Sa'd b. Muâz onun üzerine konulup evden dışarı çıkarıldı.¹⁵⁰

Hz. Peygamber Sa'd'ın cenaze namazını bizzat kıldırılmışlardır.¹⁵¹ Meleklerin de iştirakiyle Hz. Sa'd'ın cenaze namazını kıldırıktan sonra cenazeyi taşıırken mübarek parmaklarının ucuna basarak yürümeye başlamıştı. Onun bu durumunu merak ederek soranlara: "Bütün gök ehli, bu cenazeyi teşyi' için indi, yere basmaya utanıyorum."¹⁵² cevabını veriyordu.

Sa'd b. Muâz iri gövdeli bir zât olduğu halde, halk, onu taşıırken çok hafif buldular. Hatta münafıklardan bazıları da: "Vücutlu olduğu halde, bundan daha hafif bir cenaze taşımadık! Biz bundan daha hafif bir cenaze görmedik!"¹⁵³ diyerek, aralarında O'nunla ilgili olarak ileri geri konuşmaya başladılar Birbirlerine şöyle diyorlardı: "Bunun neden ileri geldiğini biliyor musunuz?" Herhalde, Benû Kureyza Yahûdileri hakkında verdiği hükümden dolayı olsa gerek!"¹⁵⁴ dediler. Bu konuşulanlar Hz. Peygamber'e kadar ulaşınca, Allah Rasûlü şöyle dedi: "Hayır! Öyle değildir. O'nu taşıyan, sizden başkalarıdır! Varlığım Kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki; melekler Sa'd'ın ruhuyla sevindiler ve Arş da onun için titredi!" buyurdu.

Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ın cenazesine meleklerin iştiraki ile ilgili olarak "O günden önce yeryüzüne inmemiş olan yetmiş bin melek Sa'd'ın cenazesine şahitlik etmiştir."¹⁵⁵ buyurmuştur.

¹⁵⁰ Vâkıdî, II, 527; İbn Sa'd, III, 432.

¹⁵¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 360; İbn Sa'd, III, 433.

¹⁵² Buhârî, Menâkıb, 12.

¹⁵³ İbn Hişâm, III, 263.

¹⁵⁴ Vâkıdî, II, 528; İbn Sa'd, III, 430.

¹⁵⁵ İbn Hişâm, II, 251; İbn Sa'd, III, 10, 429–430; Taberâni, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, Mû'cemü'l-Kebîr, thk-thr: Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Kahire, 1984, VI,14; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 295; İbn Abdilber, el-İstiâb, II, 597.

Meleklerin iştirakiyle taşınan cenazenin defnine sıra gelmişti. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'dan gelen bir rivayette der ki: "Bakî kabristanında Sa'd b. Muâz'ın kabrini kazanlar arasında ben de bulunuyordum. Kabri kazdığımız müddetçe, toprağın her damlasından, üzerimize misk püskürüyordu.¹⁵⁶ Kabir kazılmıştı. Birisi kabir toprağından gelen bir misk kokusu almıştı. Gerçekten de toprak misk kokuyordu. Buna Hz. Peygamber de şahit olmuştu. "Sübhânallah! Sübhânallah!" diyerek hayretlerini belirttiler. Esasen, kabir kazma esnasında her kazma vuruluşunda etrafa misk saçılmış, orada çalışanlar bu güzel kokuyu duymuşlardı

Bir başka rivayette ise bir adam Sa'd b. Muâz'ın kabrinden bir avuç toprak aldı. Avucunu açtığına topraktan misk kokusu fişkırdığını gördü. Hz. Peygamber de buna şahit oldu ve hayret ederek "Sübhânallah, Sübhânallah" dedi.¹⁵⁷

Sa'd b. Muâz'ın defnedildiği esnada Hz. Peygamber ayakta dikilmekte idi. Sa'd b. Muâz kabre konulunca, Hz. Peygamberin benzi değişti ve üç kere "Sübhânallah!" dedi. Müslümanlar da üç kere "Sübhânallah!" dediler. Bakî kabristanı tesbih sesleriyle sarsıldı. Bundan sonra, Rasûlullah üç kere tekbir getirdi. Ashab da üç kere tekbir getirdiler. Bakî kabristanı, getirilen tekbirlerle sarsıldı.

"Yâ Rasûlallah! Yüzünüzün değiştiğini ve üç kere 'Sübhânallah!' dediğinizi gördük. Bunun sebebi nedir?" diye soruldu. Hz. Peygamber:"Arkadaşımıza kabri darlaşmış, onu öyle bir sıkışla sıkılmıştı ki, eğer bundan bir kimse kurtulabilseydi, elbette Sa'd kurtulurdu! Nihayet, Allah onu bundan kurtardı"¹⁵⁸ buyurdu.

İbn Ömer'den gelen bir rivayette ise Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ın kabrine bizzat kendileri girince nefesi daralmaya başladı ve daha sonra oradan çıktı. Sahabe: 'Ey Allah'ın Rasûlü nefesinizi kesen şey nedir?' diye sorduklarında Hz. Peygamber: "Kabrinde Sa'd b. Muâz'ın sıkıştırılması benim nefesimi kesti. Ben Allah'a bunu kaldırmaması için dua ettim"¹⁵⁹ buyurdular. Hz. Âişe (r.a)'dan gelen başka bir rivayette

¹⁵⁶ Vâkıdî, II, 528; İbn Sa'd, III,10, 431; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 209, 214, 289.

¹⁵⁷ İbn Sa'd, III, 431.

¹⁵⁸ Vâkıdî, II, 529; İbn Sa'd, III, 431- 432.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, III,12; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 296.

ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Muhakkak ki kabrin bir sıkıştırması vardır. Eğer ondan kurtuluş olsaydı Sa’d b. Muâz kurtulurdu”¹⁶⁰

Sa'd b. Muâz kabre konulurken, oraya gelen annesinin oğluna bakmasına engel olmak istediler. Hz. Peygamber: "Bırakınız onu!" buyurdu. Annesi, kabre kerpiç örülüp üzerine toprak örtülünceye kadar baktı, durdu da:"Allah katında ondan dolayı ecir dilerim!" dedi. Hz. Peygamber, orada ona taziyede bulundu. Müslümanlar kabrin üzerine toprak attılar, toprağı düzelttiler ve sonra su serptiler. Hz. Peygamber, kabrin üzerinde durup dua ettikten sonra, oradan ayrıldı.¹⁶¹

Hz. Âişe'den gelen bir rivayete göre O şöyle demiştir: ‘Rasûlullah ile iki arkadaşından (Ebû Bekir ile Ömer'den) sonra, vefâtı müslümanlara Sa'd b. Muâz'inkinden daha ağır gelen bir kimse yoktur.’¹⁶² ‘Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ın cenazesinden dönerlerken gözyaşları mübarek sakallarını ıslatıyordu.’¹⁶³

Sa’d b. Muâz’ın kabri hakkında bilgi verilirken Cennetü’l-Bakî’deki Hz Ali’nin annesi Fâtıma bint. Esed’e ait olduğu belirtilen kabrin aslında Sa’d b. Muâz’a ait olduğu iddia edilmektedir.¹⁶⁴

1947 tarihli Medine haritasında gösterilen, Mesâcid-i Seb’a bölgesinde Hz Ömer’e ait olan mescidin güneybatısındaki Sa’d b. Muâz adına inşa edilen mescid son yıllarda yıktırılmıştır.¹⁶⁵

2. Şahsiyeti

2.1.Fizîkî Özellikleri

Enes b. Malik’den gelen bir rivayeti incelediğimiz zaman Sa’d b. Muâz’ın fizîkî görünümü hakkında bazı bilgiler elde edebiliyoruz. Enes bir yolculuktan döndüğü zaman yanına Vâkıd b. Amr b. Sa’d b. Muâz girmişti. Enes bu zata sen kimsin diye sordu. O da ben Vâkıd b. Amr b. Sa’d b. Muâz’ım deyince, Enes

¹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 55,98; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 291.

¹⁶¹ Vâkıdî, II, 529.

¹⁶² İbn Sa'd, III, 433; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ I, 214.

¹⁶³ Heysemi, Mecmeu'z-Zevâid, IX, 309.

¹⁶⁴ Efendioğlu, Mehmet, “Sa’d Bin Muâz”, DİA, XXXV, 375.

¹⁶⁵ Demircan, Adnan, ‘Mesacid-i Seb’a’, DİA, Ankara, 2002, XXIX, 261.

ağlamaya başladı. Epeyce ağladıktan sonra bu kişiye ‘Sen deden Sa’d’a çok benzersin. O, insanların en uzun boylu olanı ve iri yapılı olanı idi.’¹⁶⁶ dedi.

Ubeyd b. Cübeyr’den gelen bir başka rivayete baktığımız zaman Sa’d b. Muâz beyaz tenli, uzun boylu ve güzel yüzlü bir adamdı.¹⁶⁷

Muhammed b. Rebi’den gelen bir rivayete göre O şöyle demiştir: On kişi İslama yetişmiştir ki bunların boyu on karıştı. Bu kişilerin içerisinde Hz Sa’d b. Muâz da vardı.¹⁶⁸

Sa’d b. Muâz’ın cenazesinin taşınması esnasında yaşananlara baktığımız zaman da O’nun vücut yapısı olarak güçlü, kuvvetli ve cüsseli bir zat olduğunu söyleyebiliriz. Zira cenazesinin taşınması sırasında iri vücut yapısına oranla taşıyanlara daha hafif gelince şaşırılmışlar hatta münafıklar kendilerince buna birtakım yorumlar da getirmişlerdir. Hz. Peygamberin bize haber verdiği bilgilere göre Sa’d’ın cenazesini meleklerin taşınması Allah’a iman noktasında inananlar için bir sevinç kaynağı; Kureyza Yahûdileri hakkındaki hükmü nedeniyle verilen kararı beğenmemelerinden dolayı münafıkların kendi yorumlarına göre bir nevi ceza idi.

2.2.Ahlâkî Özellikleri

Sa’d b. Muâz her şeyden önce bir sahabidir ve sahabe de Yüce Allah’ın övgüsüne mazhar olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de onlarla alakalı olarak şöyle buyrulur: “(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.”¹⁶⁹

Kur’ân ve Sünnet, dini ve dünyevi hayatın genel çerçevesini çizmiş, ameli kurallarını ortaya koymuş ve İslam ahlak anlayışının da temellerini oluşturmuştur. Sahabe, Hz. Peygamber’e İslamın tebliği esnasında hem maddi hem de manevi

¹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 234; Tirmizî, Libâs, 1723; Nesâî, Ziyet, 89; İbn Sa’d, III, 435.

¹⁶⁷ Zehebî, Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ I, 290.

¹⁶⁸ İbnü’l-Esir, Üsdü’l-Ğâbe, III, 195; el-Kettani, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir b. Muhammed, et-Terâtibü’l-İdâriyye, trc. Ahmet Özel, İstanbul, 1990, III, 192.

¹⁶⁹ Tevbe 9/100.

anlamda yardımcı olmuşlardır. İşte bu değerli sahabilerden birisi de vefâtı sırasında Cebrâil (a.s)’ın gelerek “Bu ölen salih kul da kimdir? Semanın kapıları kendisi için açılmış ve arş O’nun için sallanmıştır.” dediği Sa’d b. Muâz’dır. O, İslamı seçmeden önceki yaşamında da İslami değerlerden olan akrabalık bağını gözetme, hediyeleşme, doğru sözlü olma gibi vasıfları üzerinde taşıyan bir sahabidir. Musa’b b. Umeyr’in Medine’de İslamı tebliğ ettiği vakitlerde Es’ad b. Zürâre bir gün Mus’ab b. Umeyr’i yanına alarak Abdüleşhel oğullarıyla Zafer oğullarının evlerine doğru götürdü. Bunu işiten Sa’d, Üseyd b. Hudayr vasıtasıyla onlara haber göndermek ister ve: “Bilirsin ki; Es’ad b. Zürâre benim akrabam olmasaydı, bu işi kendim yapmaya yeterdim! O halamın oğlu olduğu için, üzerine varmaya yol bulamadım!”¹⁷⁰ diyerek akrabaya olan değeri burada korumaya özen gösterir. Aynı şekilde kalbi İslam ile müşerref olmasına ramak kala yine aynı şekilde halasının oğlu Es’ad b. Zürâre’ye hitaben, "Ey Ebû Ümâme! Vallahi, seninle aramızda akrabalık olmasaydı, bu adamı benden kurtaramazdın!"¹⁷¹ diyerek bir anlamda Sa’d b. Muâz, halasının oğlunu misafirinin önünde küçük düşürmemiştir. Görüldüğü gibi Sa’d daha İslamla müşerref olmadan önce bile ahlaklı bir insan olma noktasında örnek davranışlar sergilemiştir.

İslamiyeti kavmine anlattığı esnada öncelikle kavmine kendisini nasıl biri olarak tanıdıklarını sormuş ve cevap olarak da ‘Sen bizim en yüce ve ulu kişimizsin, nefis olarak da en temiz olanımızsin.’¹⁷² şeklinde bir cevap almıştır. Öncelikle kavmi arasında sözünün daha tesirli olabilmesi için kendi ahlaki durumunu, saygınlığını, kavmi içerisindeki konumunu onlara kendi dilleri ile söylemiş daha sonra da kabilesini İslama davet etmiştir.

Bedir Savaşı sırasında Hz. Peygamber için bir gölgelik yapılmasını isterken göstermiş olduğu tavrı herkese örnek olacak niteliktedir. O, Rasûlullah’a “Eğer biz mağlup olursak, sen bineklerine biner ve kavmimizden buraya katılmayanların yanına gidersin. Çünkü bazı kavimlerimiz savaşa katılmadılar. Fakat onların sana olan muhabbetleri, bizimkinden daha fazladır. Eğer onlar senin savaşa karşı karşıya geleceğini zannetseydiler kesinlikle geri kalmazlardı. Onlar sana candan bağlıdır

¹⁷⁰ İbn Hişâm, II, 77–78; Taberî, Târih, II, 236; İbnü’l-Esîr, el-Kâmil, II, 97.

¹⁷¹ İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 152–153.

¹⁷² İbn Kesîr, a.g.e, III,152.

ve senin yanında cihad edicidirler.”¹⁷³ diyerek savaş alanına bir şekilde iştirak edemeyenleri eleştirmek, onları yargılamak yerine, onları överek yücelten bir sahabi olmuş ve kendi nefsinin ön plana çıkarmamıştır.

Hz. Peygamber’in: “Sa’d, arşın kendisi için sallandığı salih bir kuldür.” demesi bile başlı başına O’nun iyi bir insan olma vasfını üzerinde taşıdığını bizlere göstermektedir. Bir insan için Arş’ın sallanması mümkün müdür? Ulemâ bu konuda ihtilaf etmiştir. Zahiri manasını alanlar gerçekten Sa’d’ın ruhunun gelmesinin sevinciyle Arş’ın sallandığını söylemişlerdir.¹⁷⁴ Nitekim kendilerini destekleyen Kur’ân-Kerim’den ayetleri delil göstermektedirler. “O taşlardan bazıları hakikaten Allah korkusundan aşağı düşerler.”¹⁷⁵ Ulemânın bazıları da arşın sallanmasını, onu taşıyan meleklerin titreşmesi mânâsına almışlardır. Onlara göre, murad olunan arşın sallanması değil, ehli arşın hareketidir. Buradaki sallanmaktan maksat sevinç ve kabuldür şeklinde yorumlamışlardır. Bazıları da buradaki sallanmaktan maksadın Hz. Sa’d’ın vefâtı meselesini büyütme kinaye olduğunu belirtmişlerdir. Araplar büyük bir şeyi, ondan daha büyüğüne nisbet ederlerdi. Meselâ: ‘Filânın ölümü için dünya kararlı; onun için kıyamet koptu’ şeklinde sözler söylerlerdi.

Hangi yorum ve ihtimal olursa olsun sonuç itibari ile Sa’d b. Muâz’ın iyiliğine atfen bu görüşler serdedilmiştir. Gerek meleklerin cenazeye ve cenazenin taşınmasına iştiraki, gerek Arş’ın bizzat sallanması, gerekse Arapların nisbet etmiş olduğu sözde hep Sa’d b. Muâz’ı yücelten, O’nun nasıl bir değere sahip olduğunu gösteren bir takım işaretler mevcuttur.

Sa’d b. Muâz Hz. Peygamber’i üzmemek, O’nun emrine muhalif bir tavır sergilememek için tüm gücüyle uğraş vermiştir. Meselâ Uhud Savaşı günü Hz. Peygamber şehir içinde bir savunma yapılmasını arzu ettiği halde sahabeden bazıları şehrin dışında savunmayı arzu etmişlerdi. Sahabenin bu tavrı karşısında onları uyaran Sa’d, Hz. Peygamber’in kendi heva ve hevesinden konuşmadığını Allah’ın gözetiminde olduğunu dolayısıyla Rasûlüllah’ın emrine muhalefet edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

¹⁷³ İbn Kesîr, a.g.e, III, 268; Kândehelevî, Hayâtü’s-Sahâbe, II, 566.

¹⁷⁴ İbn Sa’d, III, 434.

¹⁷⁵ Bakara 2/74.

2.3.İlmi Özellikleri

İslam Tarihi kaynaklarında Sa'd b. Muâz'ın ilmi özelliğini içeren bir bilgiye pek rastlayamadık. Şurası muhakkak ki Sa'd b. Muâz'ın hayatının kısa olması ve yaşadığı dönemin İslam'ın daha kuruluş günlerine denk gelmesi, müşriklerle bu dönem savaşların henüz yeni başlıyor olması O'nun ilmi özelliği hakkındaki bilgi kısıtlılığının nedeni olabilir. Cahiliye dönemine baktığımız zaman O, kavminin lideri ve sözü dinlenen kişisi idi. Evs kabilesinin lideri konumundaydı. Döneminin ilim ve kültür hayatına uzak olmuş olsaydı kabilesinin lideri olması düşünülemeyebilirdi. Kaynaklarımızda geçen bilgilere baktığımız zaman kavminin O'nun hakkında övücü birtakım nitelermelerine şahit oluyoruz.

Sa'd b. Muâz'ın Kureyza Yahûdileri hakkında hüküm vermek üzere getirildiğinde onlara: 'Hakkınızda hüküm verebilmem için Kur'ân veya Tevrat'tan hangisini tercih ettiğinizi haber verin demesi, Onların da Tevrat'ı tercih etmeleri üzerine Hz. Sa'd'ın, Tevrat'ın hükümlerine göre kararını açıklaması¹⁷⁶ bize göstermektedir ki Sa'd b. Muâz Tevrat'ı da Kur'ân-ı Kerîm'i de bilmektedir.

Özel olarak ilmi çalışması olmasa da sahabilerin birçoğunun yaptığı gibi Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleme ve hükümlerine sarılma O'nun en önemli özellikleri arasında yer alır. Kur'an ahkâmından bir milim bile şaşmak bu yüce sahabiyi endişeye sevk etmiştir.

Hadis rivayetinin yaygınlaşmadığı bir dönemde vefât ettiği için kendisinden nakledilen bir hadis dışında rivayet hâsıl olmamıştır. Bu hadis hakkında Ebû İshâk şöyle demiştir: Bana Amr b. Meymûn tahdîs etti ki, kendisi Abdullah b. Mes'ûd'dan işitmiştir. O da Sa'd b. Muâz el-Ensârî'den bu rivayeti almıştır. Bu hadiste konu ise Sa'd b. Muâz'ın Kâbe'yi ziyareti sırasında Ebû Cehil ile olan tartışması ve Ümeyye b. Halef hakkında Hz. Peygamberin sözüdür.¹⁷⁷

Hz Sa'd, Hz. Peygamber döneminde ziraatla meşgul olan biri olarak kaynaklarımız tarafından zikredilir. Öyle ki bir gün Allah Rasûlü ile karşılaştıklarında tokalaşmışlardı. Sa'd b. Muâz'ın elleri toprakla meşguliyetinden

¹⁷⁶ İbn Abdilber, el-İstiâb, II, 167.

¹⁷⁷ Buhârî, Meğâzi, 2; Menâkıb, 25.

dolayı sertti. Hz. Peygamber bunun sebebini sorunca Sa'd: "Ya Rasûlallah! Benim mesleğim kazma, kürek ve çapa ile iş yapmamı gerektiriyor. Böylelikle ailemi geçindiriyorum. İşte elimdeki bu katılık ve nasırlık bu yüzdendir." diyerek cevapladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber onun elini öptü ve şöyle buyurdu:"Bunlar Allah'ın sevdiği ve razı olduğu ellerdir."¹⁷⁸ Bu rivayette görüldüğü gibi Hz Sa'd tarımla meşgul bir sahabiydi. İlmi faaliyetlerle özellikle meşgul olduğuna dair bir rivayete rastlayamadık. Ömrünün kısa olması, tarımla iştilal etmesi bunun sebebi olarak gösterilebilir. Buradaki sahabinin Sa'd b. Muâz değil de Sa'd el-Ensâri olduğu da kaynaklarımızda mevcuttur. Çünkü olayın Tebuk savaşı dönüşünde olması da muhtemeldir.¹⁷⁹

Sa'd b. Muâz'ın tarımla meşgul olduğuna bir başka delil ise Hendek Savaşı sırasında Gatafanoğulları için söylediği sözleridir. Bu savaş esnasında Medine'de hurma yetiştirmek ve bu hurmaları da Gatafanoğulları kabilesine karşı muhafaza etmek burada konu edilmiştir.

Evs kabilesi içinde Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyenler arasında Rahman'ın arşının kendisi için sarsıldığı Sa'd b. Muâz, Meleklerin yıkadığı sahabi Hanzala b.Rahib, cesedini arıların koruduğu sahabi Âsım b. Sâbit dışında kimse yoktu.¹⁸⁰ Burada görülmektedir ki Hz Sa'd Bedir savaşı öncesi İslamı seçip Hendek savaşı sonrasında vefât etmesine rağmen, o zamana kadar inen ayetleri ezberlemiş ve Tevrat'ı da iyi bilen birisi olarak Kureyza Yahûdileri hakkında kendisinin hükmüne razı olunmuş bir sahabidir.

¹⁷⁸ Serahsî, Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, el-Mebsût, İstanbul, 2008, XXX, 245; Hamidullah Muhammed, İslam Peygamberi, trc: Salih Tuğ, II, 990.

¹⁷⁹ İbn Hacer, el-İsâbe, II, 38; Kettâni, et-Terâtibü'l-İdâriyye, II, 273.

¹⁸⁰ Kettânî, et-Terâtibü'l-İdâriyye, I,127; Celaleddin Abdirrahman es-Suyûti, el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an, Mısır, 1951, I, 94.

2.4.Diğer Özellikleri

2.4.1.Kahramanlığı

Sa'd b. Muâz son derece cesur ve kahraman bir sahabi idi. Hem cahiliye döneminde kabilesi içindeki durumuna bakıldığında hem de İslamiyeti kabulünden sonraki yaşantısında bu kahramanlığın belirtilerini görmekteyiz.

Bedir Savaşı öncesinde Hz. Peygamber'e destek verdiklerini ve daima yanında olduklarını bildiren tarihi konuşması, kahramanlığını ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Bu konuşmasında da görüldüğü gibi Sa'd b. Muâz, Allah düşmanlarına karşı gözünü budaktan esirgemeyen bir sahabiydi. İslamiyeti seçtikten sonra Hz. Peygamber'in hem kabile olarak hem de fert olarak daima destekçisi olmuştur.

Bedir Savaşında Hz. Peygamber için bir çadır kurulmasına öncülük eden ve o çadırdaki bizzat nöbet tutan kahraman sahabi Sa'd b. Muâz, Allah Rasûlü'ne:'Biz düşmanımızla karşılaşır, çarpışırız.'¹⁸¹ diyerek O'nun yüreğine adeta su serpmiştir.

Hz Ömer'in münafıklardan Abdullah b. Übey b. Selül'ün boynunun vurulması için Sa'd b. Muâz'ı teklif etmesi; O'nun kahramanlığını göstermesi ve bu işi hiç çekinmeden yapabileceğini belirtmesi açısından son derece önemlidir. Sa'd b. Muâz hem cahiliye dönemindeki kabileler arası savaşlarda (Buâs Harbi gibi) hem de Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarında kahramanca mücadele vermiş yiğit bir sahabidir.

Bakara Suresi 104. ayeti kerimesinde müslümanlardan, Allah Rasûlüne karşı 'Rainâ' kelimesini kullanmamaları istenmektedir. Bu kelimeyi Yahûdiler aralarında bir tür sövme ifadesi için kullanırlardı. Allah Teala bu kelime yerine müslümanlardan 'Üzurnâ' ifadesini kullanmalarını istemiştir. Yahûdiler 'Rainâ' lafzını dillerine dolayıp Hz. Peygamber ile alay etmeye başlamışlardı. İşte bu zamanlarda Sa'd b. Muâz bunu işitince onların karşılıklarına dikilerek 'Ey Allah'ın düşmanları, size lanet olsun. Vallahi hangi birinizin Rasûlüllah'a karşı bunu söylediğini işitirsem boynunu vururum" demiştir. Onlar da buna karşı 'Siz böyle

¹⁸¹ İbn Hişâm, II, 272–273; Vâkıdî, I, 49; İbn Sa'd, II, 15; Taberî, Târih, II, 277.

söylemiyor musunuz? diyerek kaçamak yapmışlardır.¹⁸² Burada da görüldüğü gibi Hz Sa'd, Rasûlüllah'ı bedenen korumada gösterdiği cesaret ve kararlılığı, O'nun hakkında söylenilebilecek hakaret içeren bir kelimeye karşı da kahramanca karşılıklarına çıkıp o cesareti aynen göstermektedir. Her ne pahasına olursa olsun söz konusu Hz. Peygamber ise bütün sahabe O'nu korumada bir an bile tereddüde kapılmamıştır.

Bu ayetin nüzul sebebinde Vâhîdî buradaki kişinin Sa'd b. Ubâde olduğu bilgisini aktarmaktadır.¹⁸³ Fakat müfessirlerin ekseriyetinin kabul ettiği görüş bu kişinin Sa'd b. Muâz olduğu yönündedir.

2.4.2. Adaleti

Sa'd b. Muâz kabile ve etraf baskısına rağmen verdiği kararlarda hak ve adaletten ayrılmamıştır. Benû Kureyza Yahûdileri hakkında hüküm vermek üzere getirildiği sırada etraftan çokça fikir verenler, O'nu bu işten caydırmak isteyenler olmuş fakat O, hiçbir kimsenin tesirinde kalmadan ve de adaletten ayrılmadan bu görevi yerine getirmiştir.

İfk Hadisesinde ayağa kalkarak suçlunun bulunması halinde gereğinin yapılmasını istemesi, ister Evs kabilesinden olsun ister Hazrec kabilesinden olsun cezasının verilmesi gerektiğini belirtmesi, kabilecilik taassubuna kapılmadan karar verebileceğini ve adaletli olacağını ortaya koyması bakımından önemlidir.

2.4.3. Hakemliği

Sa'd b. Muâz'ın İslam Tarihi açısından belki de en önemli hakemliği Benû Kureyza Yahûdileri için olmuştur. Sa'd, Benû Kureyza kuşatması esnasında yaralı bir halde mescitte yatmakta iken kendisi taraflarca elçi olarak tayin edilmiş, O da bu görevi en iyi bir şekilde yerine getirmiştir. Öyle ki verilen karara duyulan

¹⁸² Sâbûnî, Muhammed Ali, Safvetü't-Tefâsîr, Beyrut, 2004, I, 71; Yazır, Elmalılı, M.Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Ankara, 1995, I, 366; Vehbe Zuhayli, Tefsîru'l-Münîr, İstanbul, 2005, trc. Hamdi Arslan, vdg, I, 223-224.

¹⁸³ İmam Ebû'l Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhîdî, Esbâbü'n-Nüzûl, Erzurum, 1994, trc. Necati Tetik, Necdet Çağır, thk. Kemal Besyûni Zeğlûl, s. 37-38.

memnuniyet Hz. Peygamberin ağzından dökülen şu cümlelerle anlaşılakta idi: "Sen Yüce Allah'ın yedi kat gökler üstündeki (Levh-i Mahfuz'daki) hükmüne uygun hüküm verdin"¹⁸⁴

2.5.Hz. Peygamber'in Sa'd b. Muâz Hakkındaki Sözleri

Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayette Hz. Peygamber Hristiyan meliklerinden biri olan Ukeydir'e bir ordu göndermişti. Oradan kendisine dibac kumaşından yapılmış bir cübbe hediye edildi. Hz. Peygamber onu giydi ve ashabın karşısına çıktı. Etrafindakiler hayran bir şekilde bakmaya ve o cübbeye dokunmaya başladılar. Allah Rasûlü onlara: "Bu cübbe çok mu hoşunuza gitti?" diye sorunca etrafindakiler : 'Ey Allah'ın Rasûlü şimdiye kadar bundan daha güzelini görmedik.' dediler. Hz. Peygamber bunun üzerine onlara: "Allah'a yemin olsun ki Sa'd b. Muâz'ın cennetteki basit bir mendili bu gördüğünüzden daha üstün ve hayırlıdır."¹⁸⁵ buyurdular.

Abdullah b. Şeddâd'dan gelen bir rivayette Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ın yanına girdi. Sa'd kendini kınamaktaydı. Hz. Peygamber O'na şöyle dedi: "Allah seni hayırla mükâfatlandırısın ey kavmin efendisi! Sen Allah'a olan vaadini yerine getirdin. Allah da sana olan vaadini yerine getirecektir."¹⁸⁶

Câbir b. Abdullah'tan gelen bir rivayette O, Hz. Peygamber'i şöyle derken işitmiştir. Sa'd b. Muâz'ın cenazesi sahabenin huzurunda duruyordu. Hz. Peygamber buyurdu ki: "Bunun için Rahman'ın arşı sarsıldı."¹⁸⁷

Sa'd b. Muâz Benû Kureyza Yahûdileri hakkında avret yerinde kıl biten erkeklerin öldürülmesi hükmünü verince Hz. Peygamber: "Benû Kureyza hakkında yedi kat sema üzerindeki hüküm olan Allah'ın hükmüyle hükmettin."¹⁸⁸ buyurdular.

¹⁸⁴ İbn Sa'd, III, 425; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 289.

¹⁸⁵ Ahmed bin Hanbel, Müsned, III,234; Tirmizî, Libâs,1723; Nesâî, Ziyet, 89; İbn Sa'd, III, 435; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, I, 291-292.

¹⁸⁶ İbn Sa'd, III, 9; Kândehevî, Hayâtü's-Sahâbe, I, 597.

¹⁸⁷ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 11; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 123; Tirmizî, Menâkıb, 3847; Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 296; İbn Abdilber, el-İstiâb, II, 376.

¹⁸⁸ Buhârî, Meğazî, 32; Ebû Dâvûd, Hudûd, 18; İbn Mâce, Hudûd, 4; İbn Sa'd, III, 6.

Allah Rasûlü, Sa'd b. Muâz'ın cenazesinin taşınması sırasında 'Bundan daha hafif bir cenaze görmedik' diyen münafıkların sözleri kendisine ulaştığında şöyle buyurdu: "Yetmiş bin melek Sa'd b. Muâz'ın cenazesine şahit oldu. O melekler daha önce de yeryüzüne inmemiş olan meleklerdir."¹⁸⁹

Câbir b. Abdullah'tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber Sa'd için şöyle buyurmuştur: "Bu kendisi için Arş'ın titrediği ve semanın kapılarının açıldığı salih bir kuldur."¹⁹⁰

Mahmûd b. Lebîd'den bir rivayete göre Sa'd b. Muâz yaralandıktan sonra Hz. Peygamber, ziyaret etmek için onun yanına gitti. Biz de onunla beraber gittik. Hz. Peygamber o kadar hızlı yürüyordu ki, ayakkabılarımızın ipleri koptu. Abalarımız omuzlarımızdan düştü. Bazıları "Ey Allah'ın Rasûlü! Bizi yorgun düşürdün" dediler. Hz. Peygamber "Meleklerin Sa'd'ı da, Hanzale gibi bizden önce gelip yıkamalarından korktum."¹⁹¹ buyurdu.

Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen bir rivayette o şöyle demiştir: Kureyza oğullarından birtakım insanlar Sa'd b. Muâz'ın hükmüne boyun eğdiler de Hz. Peygamber Sa'd'a haber gönderdi. Sa'd bir merkep üzerinde geldi. Sa'd (Kureyza oğulları muhasarasında namaz kılınan) mescide yakın bir yere ulaşınca, Peygamber Ensâr'a hitaben:

"Haydi hayırlınıza¹⁹² -yâhud seyyidinize¹⁹³ - ayağa kalkınız!"¹⁹⁴ buyurdu.

Hiz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ın vefâtından bir gece önce O'nu hasta yatağında ziyaret etmişti. Hiz. Peygamber, orada bulunanlara, "Sizin sayınız kadar melek, Sa'd b. Muâz'ın vefâtında hazır bulunmak için Yüce Allah'tan izin istedi."¹⁹⁵ dedi.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, III, 429-430; İbn Hişâm, II, 251; Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, VI, 14.

¹⁹⁰ İbn Sa'd, III, 430; Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, VI, 13-15.

¹⁹¹ İbn Sa'd, III, 427.

¹⁹² Müslim, Cihad, 64; Ebû Dâvud, Edeb, 144.

¹⁹³ Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, VI, 138.

¹⁹⁴ Buhârî, Menâkıb, 11, İsti'zân, 26; Müslim, Cihâd, 22; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 142; İbn Hişâm, III, 250.

¹⁹⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, II, 373.

Sa'd b. Muâz Hendek Savaşında yaralandığı zaman, Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ın kavmine: "Onu Rûfeyde'nin çadırında bulundurunuz ki, yakından, sık sık ziyaret edebileyim"¹⁹⁶ buyurmuştu.

¹⁹⁶ İbn Hişâm, III, 250.

SONUÇ

Evs kabilesinin Abdüleşhel oğulları neslinden dünyaya gelen Sa'd b. Muâz'ın çocukluk ve gençlik yılları ile ilgili detaylı bilgi olmamakla birlikte kabilesinin lideri konumuna erişmiş bir kişiydi. Okuma yazma oranının az olduğu bir dönemde kabilesi arasında liderlik vasfına haiz olmuş, Tevrat hükümlerini bilen biriydi.

Daha İslama girmeden kabilesi kendisinden habersiz bir iş yapmaz, meseleler lider konumunda olan Sa'd b. Muâz'a danışılırdı. Hz. Sa'd, şöhretin ve dünyaya ait lüksün kendisine gülmekte olduğu, hayatının en dinamik devresinde, 33 yaşında iken İslâm'a girmişti.

Sa'd b. Muâz, Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla hidayete erdi. O'nun müslüman oluşu, tarihte İslâmî hayatın akışını değiştiren ve müslümanlığın inkişafında çok mühim rolü olan bir hâdisedir. Medine'nin hızla müslümanlaşmasında O'nun katkısı çok büyüktür. Kısacık hayatına rağmen çok değerli vazifeler almış, Allah Rasûlü'nün daima yanında olmaya ve O'nu korumaya gayret göstermiştir. Bedir Harbi'ndeki cesaret dolu sözleri O'nun Allah'a ve Rasûlü'ne teslimiyetinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Uhud Savaşında, savaşın en şiddetli anlarında bile Hz Sa'd Allah Rasûlünü yalnız bırakmamış, daima çevresinde O'nu korumakla meşgul olmuştur. Hendek'teki fedakârlığı sırasında almış olduğu yara ile kolu kanarken, "Allahım, Benû Kureyza'nın işi bitmeden benim canımı alma!" sözleri ile Hz. Peygamber'e ve davasına bağlılığını bir defa daha ortaya koymuş bulunuyordu.

Vefâtıyla Arş'ın titrediği, meleklerin cenazesine iştirak ettiği, ağıt yakanlara hoş gözle bakılmazken annesine kendisi için ağıt yakmasında izin verildiği, cennetteki bir tek mendilinin bile dünyadaki en değerli elbiseye kıyas yapılamayacak olan bu değerli sahabiye Hz. Peygamber şöyle duada bulunmuştur: "Ey Rabb'im! Sa'd tasdik edip kendisine verilen vazifeleri yerine getirdi. Onun ruhunu hiç bir ruha nasip etmediğin bir hayırla kabul et!"

Hız. Peygamber'in ve onun güzide ashabının biz müslümanların hayatına örnek olması açısından hayatlarının iyice araştırılması ve öğrenilmesi muhakkak ki büyük bir öneme sahiptir. Hem Allah Rasûlü'nün hem de kıymetli ashabının hayatlarına ve o dönemdeki olaylara ışık tutan birçok eserler meydana getirilmiştir.

Bu eserlerin hem nitelik hem de nicelik olarak artması gerektiği fikri tüm müslümanların gönlünde yatan bir gerçektir. Bizler için bir ışık kaynağı olan Hz Muhammed ve sahabenin hayatları ve yaşam mücadeleleri hem araştırılmalı hem de okunup öğrenilmelidir. Çalışmamızda da görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in bu güzide sahabisi Sa'd b. Muâz erdemli bir hayat sürmüş, kısa denebilecek ömrüne çok şeyler sığdırmıştır.

İslam dünyasında ve ülkemizde Hz. Peygamber dönemini kapsayan, sahabe hayatlarını inceleyen, o dönemin savaşlarını içeren değerli birçok seminer, tez, doktora çalışması ve yayınlanmış değişik kitaplar bulunmaktadır. Hayatları hakkında pek fazla bilgi bulunamasa bile araştırmaya konu olmayan birçok sahabenin de araştırılması ve müslümanların dikkatlerine, bilgilerine sunulması şüphesiz ki büyük bir önem taşımaktadır.

Sa'd b. Muâz'ı incelemekteki amacımız, özellikle Evs kabilesinin İslamla müşerref olmasını sağlaması, hayatı kısa olmasına rağmen Hz. Peygamber'in birçok övgüsüne mazhar olması, Benû Kureyza Yahûdileri hakkında vermiş olduğu hüküm dolayısıyla kimi çevreler tarafından eleştirilere tabi tutulması neticesinde bu değerli sahabiyi daha da iyi tanıyabilmek ve İslamı hem Kur'an hem de Sünnet gibi ilk kaynaktan öğrenip tam anlamıyla yaşamaları dolayısıyla bir nebze de olsa hayatlarını ve yaşantılarını öğrenmektir.

Ensarın önde gelenlerinden biri olan Sa'd b. Muâz kabilesin lideri konumundayken İslamı tercih etmiş ve hiçbir zaman bu liderlik vasfını tekebbür meselesi yapmamıştır. Sahabe, zengini-fakiri, hürü-kölesi, arabı-acemisi, bedevi-hadarisi ile İslam potasında erimiş ve kaynaşmış, yaşanabilir bir dünya için ihlas ve samimiyet adına ellerinden geleni yapmışlardır. Her nerede ve her kim olursa olsun günümüz dünyasında da sahabe tarzı bir hayat ancak müslümanları birleştirip kaynaştırabilir. İşte bu yüzden hangisi olursa olsun sahabe hayatlarının bilinip öğrenilmesi son derece önem arz etmektedir. Kimisi tüccarlık vasfıyla, kimisi suffe ehli olması yönüyle, kimisi kahramanlığı dolayısıyla, kimisi ziraatçılık yönüyle, kimisi şairlik vasfıyla sahabe hayatları bizlere bir nevi ışık olmalı ve günümüz dünyasının geçici heva ve heveslerinden sıyrılıp onlar gibi olamasa da buna yakın bir hayat sürmeyi bizlere kazandırabilmelidir. Hangi sahabe olursa olsun onlar aslen

imani, islami ve Kur'an'ı hayatlarında düstür edinmişler ve bu uğurda mücadele etmişlerdir. İşte bu mücadeleyi ne pahasına olursa olsun yapanlardan biri de Sa'd b. Muâz'dır. Bu güzide sahabinin kısacık hayatında görüyoruz ki Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e olan bağlılık bir iman meselesidir ve bu iman neticesinde kazanılan mükâfat da cennettir.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, Beyrut, 2005.

ABDÜRREZZÂK, İbn Hemmâm es-San'ânî, (v.211/827) *Musannef*, Beyrut, 1403.

ATÇEKEN, İsmail, *Hz. Peygamberin Yahûdilerle Münâsebetleri*, İstanbul, 1996.

BAYAT, Ali Haydar, *'İbnü's-Süveydî'*, DİA, Ankara, 2002, XXI, 213.

BELAZÜRÎ, Ahmed b. Yahyâ (v.279/892) *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk: Süheyl Zekkâr- Riyâd Ziriklî, Beyrût, 1996.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (v.458/1066) *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut, tsz.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (v.256/870) *es-Sahîhu'l-Buhârî*, Beyrut, 1987.

CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara, 1989.

DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (v.255/868) *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

DEMİRCAN, Adnan, *'Mesâcid-i Seb'a'*, DİA, Ankara, 2002, XXIX, 261.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as (v.275/888) *Sünen-i Ebû Dâvud*, Beyrut, 1969.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdullah (v.430/1039) *Delâilü'n-Nübüvve*, Beyrut, 1991

EFENDİOĞLU, Mehmet, *'Sa'd b. Muâz'* DİA, Ankara, 2002, XXXV, 374–375.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998.

HÂKİM, Muhammed b. Abdullah (v.405/1015) *Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrut, 1990.

HALEBÎ, Ali b. Burhaneddîn (v. m.1044), *İnsânü'l-Uyûn*, Kahire, tsz.

HAMEVÎ, Şihâbüddin Ebû Abdullah Yâkût (v.626/1228), *Mu'cemü'l-Büldân*, Beyrut, tsz.

HAMÎDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, trc: Salih Tuğ, Ankara, 2003.

HASAN İbrahim Hasan, *Tarihu'l-İslam*, İstanbul, 1985, trc. Ahmet Turan Aslan vdğ.

HEYSEMÎ, Nureddîn Ali b. Ebû Bekr (v.807/1404) *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Beyrut, 1986.

HİZMETLİ, Sabri, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, Ankara, 1995.

İBN ABDİLBER, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah (v.463/1071) *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Kahire, tsz.

İBN ASÂKİR, Ebû'l Kâsım Ali b. Hasen (v.571/1175) *Tarihu Medineti Dimaşk*, Dimaşk, 1371.

İBN HABÎB, Ebû Câfer Muhammed b. Habîb (v.h.245), *el-Muhabber*, Beyrut, tsz.

İBN HACER, Şihâbüddin Ebû'l-Fadl el Askalânî (v.852/1448) *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, Mısır, 1939.

İBN HANBEL, İmam Ahmed (v.241/855) *el-Müsned*, Beyrut, tsz.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik (v.213/828) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Mısır, 1936.

İBN İSHÂK, Muhammed b. İshâk (v.151/768) *Sîretü İbn İshâk*, thk: Muhammed Hamidullah, Konya, 1981.

İBN KAYYIM EL CEVZİYYE, Şemsüddin Ebû Abdillah Muhammed b. Bekr (v.751/1350) *Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, Mısır, 1928.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail (v.774/1372) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 1990.

İBN MÂCE, Hafız Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid, (v.275/888) *es-Sünen*, Mısır, 1952.

İBN SA'D, Muhammed (v.230/844) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1968.

İBN SEYYİDİNNÂS, (734/1334) *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, thr. Muhammed el-Îd el Hatrâvî, I-II, Beyrut, 1992.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebû'l-Ferac Abdirrahman b. Ali (v.597/1200),

—*el-Muntazam fî Tarihi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut, tsz.

—*el-Vefâ bi Ahvâli'l Mustafâ*, Kahire, 1966.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddin b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed (v.630/1232)

—*Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk: Muhammed İbrahim el Bennâ, Kahire, 1973.

—*el-Kâmil fî't-Târih*, Beyrut, 1965.

KÂNDEHLEVÎ, M. Yûsuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, trc: Osman Kara-Mustafa Kasadar-Rahmi Eyidenbilir, İstanbul, 2000.

KAPAR, M.Ali, “*Hazrec*” ŞİA, İstanbul, 2000, III, 232.

KARAGÖZ, İsmail, ‘*Ensâr*’, Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB, Ankara, 2006, 149.

KARAHİSÂRÎ, Mustafa Şemsüddin, *Ahteri-Kebîr*, çev. İlhami Ulaş, Abdülkâdir Dedeoğlu, İstanbul, 1978.

el-KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir, (v.1382/1962) *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, trc. Ahmet Özel, İstanbul, 1990.

Kitab-ı Mukaddes, İstanbul, 1997.

KÖKSAL, M. Âsım, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986.

MUSTAFA, İbrahim- ZEYYAD, Ahmed Hasan- NECCÂR, Muhammed Ali- ABDÜLKADİR, Camid, *Mû'cemü'l-Vâsît*, 1980, Kahire, 925.

- MUTÇALI, Serdar, *el-Mû'cemü'l-Arabîyyü'l-Hadîs*, İstanbul, 1995, s. 889.
- MÜNÂVÎ, Muhammed Abdurraûf, (1032/1623) *Feyzü'l-Kadîr*, Mısır, 1938.
- MÜSLİM, Müslim b. Haccâc el Kuşeyrî, (v.261/874) *Sahihu Müslim*, Beyrut, tsz.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (v.303/915) *es-Sünen*, Halep, 1986.
- ÖNKAL, Ahmet, “*Hazrec*” DİA, İstanbul, 1998, XVII, 143.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Beyrut, 2004.
- SARIÇAM, İbrahim, *Hz Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2005.
- SERAHSÎ, Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, (483/1090) *el-Mebsût*, İstanbul, 2008.
- SUYÛTÎ, Celaledin Abdirrahman, (911/1505) *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1951.
- SÜHEYLÎ (v.h.581) *er-Ravdu'l-Unuf*, Dimeşk, 2005.
- ŞÂMÎ, Muhammed b. Yusûf (942/1535) *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, thk. Mustafa Abdülvâhid, Kahire, 1993.
- TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (v. 360/971) *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk.-thr: Hamdi Abdülmecîd es Selefi, Kahire, 1984.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (v.310/922) *Tarihu'l-Ümeme ve'l-Mülûk*, thk: Muhammed Ebu'l Fadl İbrâhim, Beyrut, tsz.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa (v.278/892) *Sünen-i Tirmizî*, Mısır, tsz.
- VÂHİDÎ, İmam Ebû'l Hasan Ali b. Ahmed, (v.h.468) *Esbâbü'n-Nüzûl*, Erzurum, 1994, trc. Necati Tetik, Necdet Çağıl, thk. Kemal Besyûni Zeğlûl.
- VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd, (v.207/822) *Kitabü'l-Meğâzî*, Beyrut, 1984.
- Watt, MONTGOMERY, *Muhammed at Medina*, çev. Ş. Bereket, Beyrut, tsz,

YAZIR, Elmalılı, M.Hamdi, (v.m.1942) *Hak Dinî Kur'an Dili*, Ankara, 1995.

YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebi Yakub (v.292/904) *Târihu-l Ya'kûbî*, Beyrut, 1992.

ZEHEBÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (v.748/1374)

—*Siyeru A'lâmi'n- Nübelâ*, thk: Şuayb el Arnavut, Beyrut, 1990.

—*et-Târihu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî, Beyrut, 1994.

ZİRİKLÎ, Hayruddin, *el- A'lâm Kâmûsu Terâcim*, Beyrut, 1959.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, trc. Hamdi Arslan, vdg, İstanbul, 2005.

ÖZET

Peygamber şehri Medine’de Evs kabilesinin Abdüleşhel oğullarının neslinden 590 yılında dünyaya geldi. Künyesi Ebû Amr olan Sa’d b. Muâz, Mus’ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman olmuştur. O’nun müslüman oluşu, tarihte İslâmî hayatın akışını değiştiren ve müslümanlığın yayılmasında çok mühim rolü olan bir hâdisedir. Medine’nin hızla İslama girmesinde O’nun katkısı çok büyüktür. Kısacık hayatına rağmen çok değerli vazifeler almış, Allah Rasûlü’nün daima yanında olmaya ve O’nu korumaya gayret göstermiştir. Bedir Harbi’ndeki cesaret dolu sözleri O’nun Allah’a ve Rasûlü’ne teslimiyetinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Uhud Savaşında, savaşın en şiddetli anlarında bile Hz Sa’d Allah Rasûlü’nü yalnız bırakmamış, daima çevresinde O’nu korumakla meşgul olmuştur. Hendek Savaşı’ndaki fedakârlığı sırasında almış olduğu yara ile kolu kanarken, "Allah’ım, Benû Kureyza’nın işi bitmeden benim canımı alma!" sözleri ile Hz. Peygamber’e ve davasına bağlılığını bir defa daha ortaya koymuştur. Vefâtıyla Arş’ın titrediği, meleklerin cenazesine iştirak ettiği, ağıt yakanlara hoş gözle bakılmazken annesine kendisi için ağıt yakmasında izin verildiği, cennetteki bir tek mendilinin bile dünyadaki en değerli elbiseye kıyas yapılamayacak kadar değerli olan bu sahâbiye Hz. Peygamber birçok duada bulunmuştur.